

RIMSKI
KATOLIK.

ČETRTI TEČAJ.

III. ZVEZEK.

VREJUJE IN IZDAJA
dr. ANTON MAHNIČ,
profesor bogoslovja.

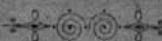

V GORICI.
BILARIJANSKA TISKARNA.
1892.

Izahaja vsak drugi mesec. Velja cel tečaj 2 glh.

Obseg.

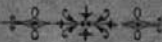
<i>Srce</i>	str. 129
<i>Bodi luč! — slaviteljem Komenskega! 1. Prevelika gorčnost o slavljenji Komenskega. 2. Komensky se je učil od — jezuitov! 3. Se dá ločiti Komensky-pedagog od Komenskega-heretika? 4. Komensky ni „otak“ naših učiteljev, ni „stvaritelj današnje pedagogike“. Nasprotstvo mej Lindnerjem in Komenskim</i>	„ 136
<i>Učenost pa modrost. Dalje.</i>	„ 148
<i>Nekaj misli o socialnem vprašanji.</i>	„ 154
<i>Slovenski roman. I. O romanu sploh.</i>	„ 161
<i>Narodnost. Narodni genij slovanski.</i>	„ 170
<i>Rusov občevanje z Rimom.</i>	„ 176
<i>Slovenskim dijakom.</i>	„ 184
<i>Raznoterosti: Jezen izmed „brezdomovincev“. — „Liturgični jeziki“. — V podporo mladim pisateljem.</i>	„ 187

Na znanje.

Tiste ljubljanske gospode, katerim smo do zdaj list brezplačno pošiljali iz Gorice, prosimo, da bi odslej ponj hodili v „Katoliško Bukvarno“, kateri smo tudi poslali njih imena.

One gospode naročnike, kateri niso še poravnali dolga od prejšnjih let, spet opominamo, da bi blagovolili to storiti kar hitreje.

Listnica vredništva.

P. v L. — Vprašaj, kako to, da na Goriškem vedno še spimo. Ne poznaš naših razmer. Tlači naš móra — needinosti, móra — katoliškega liberalizma! Da, s tem sem označil naš položaj! Za može, ki govorijo pri nas besedo v javnosti, na Slovenskem liberalizma — ni! Vi, ki Vam je v glavo padlo, sklicavati katoliški shod — ste nezreli politiki, v ogenj hodite nad vruga, ki ste si ga sami nesnovali v razgreti domišljiji t... Pastimo jih — Vi pa pogumno naprej! Vmakniti se nam morajo sovražne sile — — pogajanja, kompromitov ne poznamo! . . O edinost?! Bil sem v kratkem času dvakrat na Krajskem, in obakrat sem se na lastne oči prepričal o edinosti, o slogi, o bratovski ljubezni, ki Vas veže. Vera v ideale je znova v meni oživelca. Da, akoprav se od časa do časa zdi, kakor hi

S r c e.

Filozofično-kritično razmišljanje pred katoliškim shodom.

Povod temu razmišljanju je dala slovenska prestava de Amicisovega „Cuore“, s katero je nedavno v štirih drobnih zvezkih Slovence obdarila učiteljica Janja Miklavčič. Vže pred tremi leti se je razneslo, da namerjavajo v Ljubljani na svitlo dati Amicisa v slovenskem jeziku. Mi smo takrat podvzivali koj v I. zvezku svojega lista Amicisovo „srce“ Slovincem osvetiti ter smo pred vsem opozarjali na protiavstrijski, revolucionarni duh, ki na nekaterih mestih veje v tej knjigi. Naš opomin, zdelo se je, ni ostal brez vspeha: de Amicis se ni izdal: spoznalo se je, da treba, preden se izda za avstrijske Slovence, dotična mesta izpustiti ali predelati.

Te misli je bila tudi gospodičina Janja Miklavčič, katera je kot c. kr. učiteljica najbrže tudi vedela, da ni spodobno niti varno ljudem, ki jedo cesarski kruh, širiti ideje proticesarske: izpustila oziroma predelala je dotična mesta.

Z avstrijskega stališča moramo učiteljico Janjo Miklavčič hvaliti; a poleg Avstrije poznamo mi tudi katoliško cerkev, in poleg avstrijskega stališča smatramo za potrebno vedno in vselej ozirati se na stališče katoliško, to pa tem bolj, ker avstrijska ideja je s katoliško tako spojena, da po našem prepričanju mora Avstrija, ako je ne oživlja katoliška ideja — propasti.

Mi smo vže pred tremi leti rekli: de Amicis je frampton; kot razumen mož, se gotovo svojega masonstva zaveda ter je brezdvomno toliko dosleden, da ni tudi v svojem slovstvenem delovanju nezvest ložinim načelom. In ravno zato njegova dela, pred vsem njegovo „Srce“, toliko proslavlja in priporoča v Italiji tisto časopisje, katero služi svrham masonskim.

Naša kritika tedaj o masonskem „Sreču“ je bistveno

ista, kaker smo jo izrekli pred tremi leti — le bi jo radi nekoliko dopolnili.

Stališče v de Amicisovem „Sreču“ (namreč od Janje Miklavčičeve avstrijskega sovraštva očiščenem „sreču“) je stališče čisto naravno. V njem ne nahajamo sicer nič nenaravnega ali pozitivno slabega, tudi nikakih direktnih napadov na krščanstvo — o poslednjem se molči in se je prezira, kaker bi ga sploh ne bilo . . . a ravno to je, česar ne moremo odobravati, kar odločno obsojamo. Po krstu so se naši otroci prerodili iz čistih ljudi v otroke Božje, v dediče nebeškega kraljestva: kot takim jim je postavljen čeznaraven, čezčloveški smoter, po katerem morajo težiti. V čisto naravni zemlji pa ne morejo rasti čeznaravne cvetice; zatorej je Bog otroke po sv. krstu ob enem iz narave presadil na čeznaravna tla katoliške cerkve. Na teh tleh morajo rasti, iz teh tál poganjati, na teh se mora razvijati njih življenje, da jih pripelje v nebesa. To, edino to je tisto stališče, s katerega moramo določevati vzgojo naših otrok. Ta tla je pa postavil Jezus Kristus, ali prav za prav ta tla so Jezus Kristus¹⁾, skrivnostno živč v svoji cerkvi. Tej cerkvi, temu skrivnostnemu telesu Kristusovemu, se pri krstu vcepijo otroci: v tem torej morajo ostati, ako hočejo, kaker mladika na trti, obrajati sad večnega življenja . . . To je naše, katoliško stališče. Ker tedaj de Amicis tega stališča ne pozna, ker je prezira, zanika, zato ga odločno obsojamo in ne moremo dovolj obžalovati Janje Miklavčičeve početje, ker ž njim se namerja našo mladino, naša srca, ki za mladino gore, odvracati od Jezusa Kristusa, od nebes.

Od Jezusa Kristusa, ljubeznjivega Deteta, največega prijatelja nedolžnih otrok, nam ne podaje framasonsko Amicisovo „srce“ ničesar. Krščanstvo je iz njega izključeno, naturalizem je njegova vera. Pa ne da bi v njem iskali oni čisti naturalizem, kateri, dasi taji Kristusa, priznava, se klanja Bogu — ne, tudi o Bogu se molči: nagibi h krepostnemu življenju se jemljejo večinoma le iz puhlih fraz čiste človečnosti brez ozira na Boga in prihodnje življenje — k

¹⁾ I. Kor. 3.

večemu se Bog omenja še tu pa tam iz nekake pristojnosti ali navade!

Pa gospodičina Janja Miklavčičeva sama je dovolj tudi za Slovence, kateri imajo oči in hočejo videti, označila preloženo Amicisovo „srce“ poklonivši je „v znak posebne vdanosti“ znanemu kristijanu — brez Kristususa, Josipu Stritarju, kateri nam je tiste čase pridigal kristijanstvo, kristijansko ljubezen brez vere v Jezusa Kristususa: ta Stritar je tudi Slovence prvi opozoril na Amicisovo „srce“. Vedel je zakaj.

Da je pa učiteljica Janja Miklavčič svoje Amicisovo „srce“ tako vljudno poklonila Josipu Stritarju, znanemu aposteljnu masonskega ljubezni-evangelija mej Slovenci, le predobro označuje duh, kateremu se pokori naše ljudsko učiteljstvo in šolstvo, duh, kateri se vzgojiteljem našega naroda vceplja na državnih učiteljiščih, osnovanih na podlagi Lindnerjevega herbartstva: z enega ali drugega teh učiteljišč prišla je najbrže tudi Janja Miklavčičeva!

* * *

Pustimo našo prelagateljico — pa preidimo k predmetu samemu, k modernemu masonskemu „srecu“. Nam se zdi, da tisti, ki hočejo vzgajati srce naše mladine brez Srca Kristusovega, ne delajo le nekrščansko, ampak ne poznajo niti zgodovine niti človeškega srca samega.

Srce je sedež ljubezni in se torej navadno, v nepravem pomenu, jemlje za ljubezen samo; zatorej je v mladini vzgajati srce isto kar vzgajati jo k ljubezni. Ljubezen pa se užge le z ljubeznijo. In te ljubezni iščejo naturalistični otrokoljubi povsod — le tam ne, kjer se nahaja vsa in nedeljiva — v Srci Jezusa Kristususa. Kaj je ljubezen brez Kristususa? Stritar je, če se ne motimo, govoreč ravno o „srecu“, rabil za „frazo“ slovensko „puhlico“. — Ljubezen, brez Kristususa je — puhlica, zvok brez smisli, brez vsebine!

Vboga narava brez Kristususa — kako gola se nam kažeš, kako mrzla — brez srca! Dovolj opomeniti predkrščanske dobe z nečloveškim robstvom, s krvavim mesarjenjem, s katerim so si stari pasli oči pri gladijatorskih igrah,

dobe, ki za bolnika in vbožca ni imela solze . . . A imela je morda za otroke gorko srce?! Doba, v kateri zakona ni družila ljubezen, ampak mesena pohotnost — kako bi imela srce do otrok? Doba ta je otroka smatrala za brezpravno stvar izdajaje ga na milost in nemilost oblasti očetovi: ta doba je otroke izpostavljala, v vzgojo jih oddajala — sužnom! Od kod pač, da apostelj očita poganom, da so brez čustva? Srce jim je bilo zamrznilo, srca niso imeli! . . .

V Kristusu, včlovečenem Bogu, se je človeštvu razodelo srce, sedež neskončne ljubezni Božje. To srce je zemljo spet ogrelo. Po vplivanji njegovih gorkih žarkov otajal se je led sovraštva, v zakon se je vrnila ljubezen, vbožec se je povzdignil k enakopravnosti z bogatinom: človeštvo se je vrnilo — k srcu. Kako pa je Srce Božje ljubilo še le otroke! Učenci so matere, prinašajoče svoje otročiče h Gospodu, odganjali; a on se je vznevoljil in zavrnivši učence otroke božal in blagoslavljal rekoč: „Ne branite jim k meni priti, ker takih je nebeško kraljestvo“! Otroke je postavil za vzor krščanske popolnosti z besedami: „Kdor sprejme enega teh malih v mojem imenu, je kakor bi mene sprejel“ — s temi besedami nam je naložil skrb za otroke kot najslajšo dolžnost, za katero bomo dobili od njega samega plačilo. On je starišem in vzgojiteljem v otrocih pokazal angelje v človeški podobi, za katere moramo kot za najdragoceneji zaklad skrbeti, jih spoštovati, ljubiti. Je li mogoče, kdor bere to preljubeznjivo ravnanje Kristusovo, je mogoče, da bi se mu srce do otrok ne ogrelo, da bi mu solza najčistejše ljubezni do njih v očeh ne zaigrala? Da, Kristusovo Srce je omehčalo človeška srca do otrok, je ogrelo in ogreva tiste nebrojne čete Bogu posvečenih mož in devic, ki se svetu, ki se zakonu in družinskemu veselju odpovedo, da jim je mogoče s celim, nedeljenim srcem otroke ljubiti.

Srca Zveličarjevega masonstvo ne pozna — a poznati bi je morala slovenska učiteljica, poznati šola slovenska . . .

Toda počasi! . . . Res, da stari vek ni imel srca, a ima je novi vek, vek čiste človečnosti, poreko nam naši šolniki,

katerim prerok Lindner pripoveduje, da je še le z reformacijo izšlo Evropi solnce prosvete. Kar je pričela reformacija, dovršila je revolucija. Ti dve ste razgnali srednjeveške megle: nam še le sije čisto solnce — resnice in ljubezni!

Mi govorimo le o poslednji — o ljubezni. Reformacija je evropsko človeštvo odvrnila od Srca Jezusovega, v revoluciji priklopelo je sovraštvo proti Jezusu do vrhunca: revolucija s svojimi idejami od l. 1789 pomeni — omrzenje človeških src, pomeni vpad ljubezni. Revolucija je razdražila ljudsko strast, oborožila brata proti bratu, narod proti narodu; revolucija je v kratkih letih pogoltnila milijarde cerkvenega in samostanskega premoženja, katero je v dolgi vrsti stoletij nakopičila krščanska ljubezen, od katerega so živeli reveži in zapuščeni; revolucija je iz samostanov pregnala Bogu posvečene može in device, ki so iz čiste ljubezni žrtvovali se blagru bližnjega, ona je samostane napolnila — z vojaki in s pomnoženo vojsko naložila kmetu neznosn davke!

Pa za šolo je masonska revolucija imela „srce“!? Ironija! Ona je, izbacivši Kristusa iz javnega življenja, šolo iztrgala rokam sv. matere cerkve ter jo poddržavila. Podržavljenje šole pomeni pa vgasnenje ljubezni v vzgoji. Država nima, ne more imeti srca. Ne trdimo sicer, da ni državnega učitelja, ki bi ljubil otroke — vendar neovrgljivo ostane, kar uči apostelj: državna oblast nosi meč, maščevalka za onega, ki slabo dela. Meč poraja strah, ne ljubezen. Ljubezen, požrtvovalno ljubezen vceplja v srca le cerkev. Država ni deljiteljica posmrtnih, čeznaravnih dobrot, in torej ne more z njih obetanjem nagibati, navduševati: nji drugega ne ostane, nego časno, zemeljsko plačilo. Nagibek v njeni vzgoji ni tedaj ljubezen, ampak koristnost. Država svojim vzgojiteljem delo plačuje, katere potem takem pri vzgoji več ali manj nagiblje plača, skrb za kruh, torej ne ljubezen, ampak lastna korist. Srca ogreva le cerkev z ognjem, ki ga je na svet prinesel Jezus Kristus. Ljubezen brez Jezusa Kristusa, ljubezen čiste človečnosti — je beseda brez pomena, je „puhlica“. Najvišega pedagoškega pomena je celibat, ki ga je katoliška cerkev vvedla v človeštvo. Bog je dal človeku srce, da ljubi, in srce mora ljubiti. V zakonu

ljubi človek izvoljeno nevesto, ljubi otroke: prav, sveta je ta ljubezen! A ljubeč družino ne more, vsaj ne z enako močjo, ljubiti bližnjega — srce je razdeljeno. In tako tudi srce, tudi ljubezen najplemenitišega vzgojitelja, ako se je zavezal v zakon, ostane razdeljeno: kdor je poklonil srce ženi in deci, ne more ga darovati učencem. Vzemimo temu nasproti katoliškega duhovnika, vzemimo redovnika. Zaobljubil se je Kristusovi nevesti, sv. cerkvi. Prost naravnih zakonskih vezi, posveti svoje srce, svojo ljubezen celo in nedeljeno tistim otrokom, v katerih česti, občuduje neskaljeno podobo Božjo. Kako čist, kako blag, kako silen je ogenj, ki ogreva srce katoliškega duhovnika in redovnika (ne govorimo seveda o tistih, ki nosijo le ime duhovnika ali redovnika) do nedolžne mladine! S kako nežnostjo, s požrtvovalnostjo, potrpežljivostjo gojijo redovnice izročene jim sirote! Vemo, da je vse šole, od najnižih do najviših, vstanovila cerkev — in sicer ne z davki podložnikov, ampak s prostovoljnimi darovi in vstanovami krščanske ljubezni. Sedanjih šol ne vstanovlja niti vzdržuje ljubezen, ampak postavno naloženi, eksekutivno iztirjani davek — strah.

To je „srce“ masonske Evrope, srce Amicisovo do otrok, gospodičina Janja! Pa ne le da Kristusovega srca masonstvo nima, ampak ono otroke odteguje še celo tistemu sreču, kateremu jih je narava sama izročila, da se ne njem ogrevajo — od srca materinega. Da, v koga smislu, po koga želji še nežna deca, vzgojena od katoliških starišev, poganja v brezversko šolo, da ji v tej omrzne srce do roditeljev? Kdo je tisti, ki tako strastno razširja idejo otroških vrtov, ki hoče to vstanovo za vse otroke narediti celo obvezavno, da bi se tem potem vže otročiči dveh, treh let trgali od srca materinega? Kdo dela na razrušitev katoliškega zakona, da bi tako zamoril ljubezen mej možem in ženo, z njo ljubezen roditeljev do otrok? Vse to namerjajo, na vse to delajo tisti masoni, v katerih imenu je pisal de Amicis, po katerih propagandi se razširja knjiga njegova. In taki ljudje govorijo o ljubezni do človeštva, o sreču do mladine! Celo „srce“ Amicisovo — rečemo g. Stritarju na Dunaji — ni nič več nego „publica“ od konca do kraja. In gospodičina Janja Miklavčič tega ni vedela?!

Pa ona tega, rekli smo vže, vedeti ne more, ker je tako vzgojena bila: brez krščanskih načel, sploh brez pravih, jasnih pojmov, vzgojena — na enem naših učiteljišč!

In prav to je, kar smo namerjavali s tem spisom: naj bi bile naše besede majhen donesek, v katerem smislu naj bi se razpravljalo šolsko vprašanje na katoliškem shodu. Dotične govornike naj bi vodilo prepričanje, da podlaga, na kateri sloni naše šolstvo, tudi ljudsko, je skoz in skoz nekrščanska, in da se katoličani sè sedanjim državnim zakonom nikaker in nikdar ne morejo pogajati.

Naj se govori odločna, čista katoliška beseda, ki ne pozna zveze z lažjo. Glas katoliške besede odmevaj daleč okrog ter preženi megle, ki so nam prevlekle duševno obzorje, megle zmedenih polovičnih pojmov, da nam na slovensko zemljo zopet zasije z jasnega neba svetlo, gorko solnce večne Ideje — Jezusa Kristusa.

V praktičnem oziru pa privedi nas to razmotrivanje do trdnega, neomahljivega sklepa: da vstanovimo, stani nas kar hoče, v Ljubljani katoliški preparandij, na katerem bomo vzgajali svojim otrokom učiteljev z načeli, z ljubeznijo, sè srcem — krščanskim¹⁾!

Dr. Mahnič.

¹⁾ Ob enem bi se moralo — razume se samo ob sebi — misliti tudi na nov učiteljski list, ki bi se vrejeval po katoliških načelih.

Bodi luč! — slaviteljem Komenskega!

Nevednost — najdraža reč.

1. Prevelika gorečnost v slavljenji Komenskega. — 2. Komensky se je učil od — jezuitov! — 3. Se dá ločiti Komensky-pedagog od Komenskega-heretika?

Slavnosti v spomin Komenskega so večinoma pri kraji; na Slovenskem so dobile dostojen odmev na večeru, ki ga je naše učiteljstvo priredilo velikemu pedagogu meseca aprila v Ljubljani.

Kar se je o priliki Komenskove tristoletnice pisalo in govorilo od avstrijskih učiteljev, posebno na Češkem in Slovenskem, nam žalibog spet živo dokazuje, kako površna je omika, katero dobivajo ljudski vzgojitelji na državnih učiteljskih, kako strašno konfuzni so nazori tistih, ki so v prvi vrsti poklicani širiti luč in prosveto mej veliko množico. Kako daleč smo prišli!

Kar stá zadnjih dveh mesecev v proslavo Komenskega napisala oba organa slovenskih učiteljev: „Popotnik“ in „Učiteljski Tovariš“ — pričuje, da v teh krogih se nima jasnih pojmov skoraj o — ničemer: niti o veri, niti — in najmanj — o filozofiji, niti o zgodovini, niti — o Komenskem samem!

Malo trda je sicer ta sodba, a opravičena. Mi bi slaviteljem Komenskega pred vsem zaklicali: Est modus in rebus! Komenskega apoteozo je pa pritiral do vrhunca list, ki si glavo diči s Slomšekovo podobo — „Učiteljski Tovariš“. Da sodimo prav milo, nam se ne zdi posebno krščansko, ali vsaj nad vse breztaktno je, da „Učiteljski Tovariš“ Komenskovo slavnost in moderno šolstvo stika z veljkonočno skrivnostjo in s Kristusovim vstajenjem. Pa še več: najsijajniši dogodek v zgodovini našega odrešenja, vstajenje, mora učiteljskemu listu služiti le kot stafaža v proslavo tistega vstajenja, ki je bo narod slovenski v bodočnosti obhajal preroben in povzdignen po — novi šoli in njenih učiteljih, katerim oče in početnik je Komensky! Da, beročemu „Učit. Tov.“ bi kmalu ne bilo jasno, kdo je veči učitelj in pedagog — Jezus Kristus ali Komensky. O prvem sicer piše da je slovenskemu učiteljstvu „prvi učitelj“, a koj potem imenuje Komenskega „največega pedagoga sveta“; opeva ga kot „učitelja vseh rodov, spasitelja iz duha okov.“ Mi sicer ne vemo, kake „duha okove“ ima tu v mislih gospod slavitelj, a naj bodo katerekoli — strl jih je pred Komenskim za vse človeštvo in za vse čase naš spasilatelj Jezus Kristus.

Tudi posebni zgodovinoslovci ne morejo biti naši gospodje učitelji-slavitelji; ker ne toliko slabemu namenu, nego le bolj nepoznanju zgodovine pripisujemo trditve, ki se v obeh glasilih slovenskega učiteljstva nahaja v raznih oblikah, trditve, da ljudska vzgoja in šola pred Komenskim bila je tako rekoč — ničla! Mi namerjamo še v posebnih člankih gospodom učiteljem pojasniti, da so enake trditve neosnovane, kajti vže kot kristijani bi morali vedeti, da neprekosljiva vzgojiteljica človeškega rodu je vedno bila, je in bo tista katoliška cerkev, katera je od Boga dobila povelje, da vzgaja na podlagi krščanskih resnic, tedaj na podlagi p o d u k a, v s e narode, o b a spola, tedaj tudi ž e n s k e, v s e stanove, bogate in v b o g e, ne le za v e č n o, ampak tudi za č a s n o srečo, katera se sploh ne da brez vere niti misliti. . . za ta pot bi hoteli mimogrede kazati le na tisto Česko, katero — po svojih ljudskih učiteljih — pred vsem proslavlja Komenskega kot izumitelja vse vzgojeslovne modrosti, in iz katerega listov tudi naši slavitelji zajemajo svojo kritiko in ogenj za Komenskega (dovolj en pogled v mladočeske „Narodne liste“). Da je tedaj šola in ljudska vzgoja cvela na Českem vže pred Komenskim, pred Lutrom, ko je bil vse narod še katoliški, priča nam sam Palacký: „Vže pred husitskimi časi ni bilo na Českem farne vasi ce brez šole. In koliko viših šol pri raznih kapiteljnih, samostanih! Posebno pa govore za katoliško cerkev visoke šole vstanovljene od Karola IV., očeta česke domovine, z odobrovanjem samega papeža. Poglejte po Pragi in široko okolo po domovini! Ostaline starih stavb, slikanj, spisov, katerih husitska burja ni vničila, pričajo nam; ta mali del, ki je ostal od nekdanje kulture, kliče nam: Glejte, kako visoko se je vspel česki narod, podučevan in navajan od katoliške cerkve!“¹⁾

Če pa ni bilo za časa Komenskega ravno tako, ni bila temu kriva katoliška cerkev, ampak vojske, katere so provzročili husitje in česki bratje. Ti, ne katoliška cerkev, so trdili, da vsaka viša izobrazba je hudičeva iznajdba.

Sicer pa Komensky sam priznava, da ni vse njegova lastnina, kar podaja: „Najti je težko — so njegove besede — a najdenemu kaj dodati in je spopolniti, je laže“. In to je tudi Komensky storil. On prav odkritosrčno pripoveduje, katerih pisateljev se je posluževal. Pri tem bi naše slavitelje českega pedagoga na nekaj opozorili, česar najbrže še nihče mej njimi ne ve, da slaveč Komenskega slavo pojo — jezuitom! Da, ako vže hočejo, ost te slavnosti obračati proti dobi pred Komenskim, t. j. proti katoliški cerkvi, češ, da ni imela niti enega zdravega nazora o vzgoji, da je duhove držala v okovih, spodobilo bi se tudi povedati, da je lep del Komenskove slave — jezuitski. On

¹⁾ Brynych. Jan. A. Komensky str. 16.

sam priznava to, v predgovoru h knjigi „Ianua linguarum reserata“, katera ga je proslavila po celem svetu, kajti bila je v kratki dobi preložena v dvanajst evropskih jezikov in v mnoge azijske: na arabsko jo je prestavil Peter Golius iz Haleba v Siriji; isto tako je bila prevedena v turški jezik, v perzijski, mongolski. „Izvemši sveto pismo ni bilo knjige, ki bi bila tako razširjena mej narodi na zemlji, kakor Slovana Komenskega „Ianua linguarum“¹⁾. V predgovoru tedaj Komensky pravi, da je vzel za podlago tej svoji knjigi — čujte in strmite — knjigo nekega jezuita na Salamantiškem vseučilišči v Spaniji, katero je, ko mu je „prišla v roke, strastno, z neizrekljivim veseljem večkrat prebral, in da je njega slavna „Ianua“ le zboljšana izdaja jezuitske „Ianna-e“²⁾.

Neopravičeno je potemtakem, da nekateri zlorabijo Komenskega slavnost, da bi ž njo vtajili zasluge, katere ima za vzgojo katoliška cerkev. Priznamo Komenskemu, da je genijalno zbral in vredil mnogo lepega, veliko tudi dodal pedagogiki, da je tudi sam v dejanju izvrševal, kar je s pismom učil, a trdimo, da je katoliška cerkev tudi vže pred njim in pred Lutrom imela zdrave nazore o vzgoji; brez nje bi tudi česki brat Komensky ne bil to, kar je. Njegova pedagogika ni delo enega moža, ampak plod — šestnajst katoliških stoletij.

* * *

¹⁾ Lindner J. Komensky str. XIX.

²⁾ Za čitatelje, ki razumejo latinsko, navedemo tu celo dotično mesto, ker res vredno je, da bi si je globoko v spomin vtisnili naši gospodje pisatelji pri „Popotniku“ in „Učit. Tov.“; dosledno bi bilo, da bi, potem ko so slavili Komenskega, tudi trikrat zaklicali: živeli jezuitje! Čujmo tedaj: „Animadverti id paucis ab hinc annis, e Iesuitis nonnemo, qui uno fasce, complexus linguam latinam totam, vulgavit sub titulo collegii Hibernici Salamanticae Hispaniarum, „Ianuam Linguarum“, Latine et Hispanice: ubi sententiarum duodecim centuriis comprehensa sunt omnia usitatiora Latinae linguae vocabula, eoque modo dislocata, ut nullum eorum, exceptis particulis cum, ex, etc., semel positum recurrat: unumquodque tamen in debita constructione et phrasi decora audiantur“. Tu pripoveduje, kako so po tej jezuitski „Ianna-i“ slastno segli najprej Angleži, Francozi, Nemci, potem pa nadaljuje: „Haec cum ad meas quoque venisset manus, avidae et ingenti cum voluptate semel et iterum perlegi, impense inventuti gratulans, quod certiora in dies inubicillitatis subsidia divino munere concedantur“. Tu navaja nedostatke te jezuitske „Ianna-e“. Potem pa nadaljuje: „Sed quia patres isti tale hoc totius linguae compendium **primi** (tedaj ne Komensky prvi!) tentarunt, quod inventum est, grate agnoscimus, quod erratum condonamus benigne. Et quia inventis addere ut et unius inventi occasione invenire aliud non aequae difficile, quidni aliud plus ultra moliamur?“

Toda naši slavitelji ne nehajo naglašati, da jim ni v mislih slaviti Komenskega kot heretika, kot nasprotnika katoliške cerkve, ampak le kot — pedagoga.

K temu bi lai prvič opomnili, da je brezmiselno ločevati mej Komenskim kot heretikom pa kot pedagogom, ker vera zavzema celega človeka in določuje vse njegovo mišljenje in delovanje, torej tudi vkoliker se razteza na vzgojo; da, nikjer versko naziranje globoče ne sega nego ravno pri vzgoji¹⁾ Predmet vzgoje je namreč človek; ravno vera je pa, ki določuje vprašanja o razmerji človeka do najvišega bitja, o končnem smotru, kaker tudi o smotru sedanjega življenja. Kaker odgovarja vera na ta vprašanja, tako in po tem se bo ravnala tudi vzgoja človekova. Naravno, da drugače bo hotel vzgajati svojega otroka darwinist, drugače muhamedan, drugače racijonalist, a drugače katoličan! In tako tudi vzgoja, izvršena po nazorih Komenskega - pedagoga, se ne more in se ne dá tako izvršiti, da ne bi se pokorila tudi nazorom Komenskega — heretika. Kdor tega ne vidi, ne ve, niti kaj je vera, niti kaj je vzgoja; a tak ni tudi Komenskega nikdar poznal niti umel duha njegovih vzgoješkovnih nauk! Dovolj razumeti smisel njegove „pansofije“ — in očitno mora biti vsakateremu, kam more pripeljati narode njegova šola, ako bi hoteli strogo izvesti njegove nazore, kateri so njegovi, le ker ni bil katoličan. In mislite pač, da bi se naš pedagogiški svet toliko zanimal za Komenskega ter njega slavnost izkoriščal proti katoliški cerkvi, ako bi njegova pedagogika res ne imela ničesar z vero opraviti! Seveda Komensky sam ni mislil na skrajne posledice, ki se dajo izvesti iz herezije českil bratov in iz pansofije, teh posledic bi se bil gotovo tudi sam vstrašil; tudi ni vedel, da bo v 19. veku živel rod. Bogu in vsaki pozitivni veri sovražen, rod, ki bo iz preteklosti zbiral le kar ima slabega — a ravno to je žalostna vsoda vseh herezij, da, akoravno se iz začetka na videz tako malenkostno ločijo od katoliških načel, pridejo v teku časa, dosledno se razvijajoč, do popolne negacije vse pozitivne vsebine v krščanstvu. In te skrajne posledice, ki se konečno dajo izvajati iz nekaterih nekatoliških versko-pedagogičnih nazorov Komenskega, posledice, o katerih se njemu samemu niti od daleč sanjalo ni, te so, katerih so se navdušeno poprijeli moderni nje-

¹⁾ Namen vzgoje je iz otroka narediti sposobnega uda cerkve in države. Teh društev se noben človek ne more izogniti. Nezmiselnost gorostasna je bila torej, da je neki ravnatelj v učiteljskem organu, vabeč učitelje slaviti Komenskega, priporočal Komenskega verskih in političnih nazorov se ne dotikati. Naši učitelji niso slavili Komenskega, ampak senco njegovo. Oni ne zajemajo iz Komenskega, kar je v njem pozitivnega, ampak kar je negativnega. Posnemalci so krivil njegovih nazorov, katere smo zadnjikrat narisali. Oni vzgajajo, ker brez kat. vere, v zmislu framasonov. Grozno je to očitanje, a — resnično.

govi slavitelji, češ, ideja novodobne, brezverske šole ni naš izrodek, ampak je veliko starejša, čestitljivša — spočela se je vže pred tristoletji v veleumu Komenskega!

Vbogi Komensky, kam so te privlekli! Ko bi blagi mož slišal, za kaj vse se zlorabi njegovo ime, ko bi vedel, kako morajo njegovi spisi, polni krščanskega duha, služiti v proslavo protikrščanskega, masonskega, modernega šolstva, bi se pač v grobu trikrat obrnil!

Da, slednjič pride še zavezni „Popotnik“ ter jo zatrobi v skupni rog piščoč: „... Naša sedanja šola nima obče priznanega načela, ki bi ga ne bil Komensky zagovarjal in priporočal.“

S tem še le so pokazali, da Komenskega niti brali niso, niti sploh nič pravega o njem ne vedo. Njega, ki ga tako zavestno, tako ponosno slavijo, poznajo največ iz Lindnerjeve enciklopedije ali iz enega ali drugega českega lista!

Da, mi se ne moremo načuditi, kako naši učitelji povzdigujejo Komenskega kot svojega „častitega očaka“, kako se drzne „Učit. Tovariš“ pevati:

„Začrtal pot nam nov,

Po katerem je hoditi;

Kako je vzgajati mladino.

Navodov zlatih zlatih nam podaril . . .

A mi najbolj Te počastimo,

Da skušamo nasledniki Ti biti vredni . . .

Po vedi bolj in bolj še hrepevimo,

Po vedi,

Ki si učil jo v pismu in besedi . . .“

To so vse — v listu, v ustih učiteljev, katerim je šola leta 1869 nedosegljiv ideal — prazne, brezmiselne besede. Mi pa postavimo zgoraj navedenim besedam „Popotnikovim“ nasproti stavek: „Naša sedanja šola nima malo ali nič od tistih načel, katera je Komensky zagovarjal in priporočal.“

To hočemo dokazati. A slovenski slavitelji Komenskega naj iz tega sprevidijo, da niso vedeli, niti kdo je tisti, kateremu so 19. aprila na slavnostnem večeru v Ljubljani klicali „slava“, niti zakaj so mu klicali, in da bi potemtakem najpametnejše bilo, o možu, katerega niso poznali, in o vprašanih, katerih ne razumejo — molčati.

4. Komensky ni „očak“ naših učiteljev, ni „stvaritelj denašnje pedagogike“. Bistveno nasprotstvo mej Lindnerjem in Komenskim, pa mej Lindnerjevo in Komenskega pedagogiko.

Vemo, da bodo debelo gledali smeli naslov, ki smo ga dali temu odstavku; ker ako je vse to res, je slavitev Komenskega po naših učiteljih nezmiselna. In tako je v resnici.

Komensky ima biti oče naše šole od leta 1869?! In ima biti tisti, na katerega se baje naslanja Lindner se svojo pedagogiko?!!

Vse — ravno nasprotno!

Pred vsem si moramo, da se bolje razumemo, natančniše ogledati versko vprašanje pri Komenskem. Komensky bil je heretik, a bil je vendar kristijan, in sicer kristijan v besede pravem pomenu t. j. njegovo krščanstvo slonelo je na tisti pozitivni podlagi, katero je postavil Jezus Kristus, pravi Bog in človek. Glavno bistvo njegove herezije bilo je, da ni priznal nezmotljive avktoritete učeče cerkve; iz te temeljne točke sledile so druge zmote, ki so pa v nekaki nujni zvezi z njo. Zavržši avktoriteto cerkve, moral je priznati subjektiven razum kot odločilen v verskih vprašanjih. Kaker zgodovina uči, sta dva pota, po katerih se heretiki, odpadši od cerkve, razidejo: pot racijonalizma in misticizma. Racijonalizem je le logična posledica subjektivističnega principa v verskih zadevah: on pride do tajejnja vsega nadrazumnega, nadnaravnega v verstvu, do tajejnja pozitivnega značaja v krščanstvu. In na ta pot je krenila pač velika večina heretikov. A so tudi heretiki, kateri bi radi krščanstvu ohranili pozitivnost. Kaker mi, tako tudi oni verujejo v čeznaravni smoter, h kateremu je Bog človeka odločil; ker pa ne priznavajo vidne cerkve, ki bi po svojem svečeništvu posrejevala mej človekom in Bogom ter človeka peljala k čeznaravnemu življenju, skušajo se brez posrejevanja cerkve, vsak za se, postaviti z Bogom v neposredno dotiko. In ker je neposredno občevanje z Bogom nadnaravno, torej skrivnostno, zapadejo te vrste heretiki nekemu nejasnemu misticizmu, po katerem, kaker menijo, dosegajo gledanje Božjega obličja in nadnaravne realnosti, gledanje, do katerega nas more pripeljati le sv. katoliška cerkev, a to še le v prihodnem življenji. Na to pot so krenili razni pijetisti, metodisti, na ti poti najdemo tudi Komenskega. Njegov duh je bil preverski, prepobožen in preglobok, nego da bi ga mogel vtešiti plitvi racijonalizem; njega je žejalo po čeznaravni realnosti; podoba trojedinega Boga, katero mu je v dušo vtisnil sv. krst, gnala ga je z nevtešljivo silo po čeznaravnem gledanju

tega Boga; a ker ni imel matere sv. cerkve, postavne neveste sv. Duha, katera edina odpira vrata k Božjemu obličju, vrgel se je v naročje slepilnemu misticizmu, slepilnemu pravimo, ker človeku obeta, česar mu dati ne more. Svojemu mističnemu teženju je Komensky dal oduška v knjigi „Lux in tenebris“. Lindner nekako pomiljuje Komenskega, češ, pokazala se je v tem čudovitem naziranju le njegova človeška — slabost: racijonalist Lindner ni mogel razumeti, da čuti duša človeška više potrebe, nego da bi jo mogla vtešiti racijonalistična plitvost. Nezmožnost heretiškega misticizma, privedi človeka do vživanja bistva Božjega, pa razlagamo, ker se v to poslužuje le naravnih sredstev, katera so absolutno nezadostna v dosego nadnaravnega smotra. Ta zmeda naravnega s čeznaravnim je več ali manj označivna za vse heretike, kateri so v misticizmu iskali rešitve za pozitivno krščanstvo pred racijonalizmom. Ta zmošta se nahaja tudi pri Komenskem, kar je razvidno posebno iz njegove „pansofije“, katera, kaker znano, mu je imela občno obsegati vse človeško, naravno znanje; dasi po bistvu le naravna, imela je vendar človeka dovesti do veličastva Božjega, do čeznaravnega smotra. Komensky sam omenja nekaterih glasov iz svoje dobe, ki so njegovo „pansofijo“ obsojali, ker se v nji nahaja „nevarna zmeda božjega s človeškim, teologije s filozofijo, krščanstva s poganstvom ter teme z lučjo.“

Toliko le v označitev Komenskega verskega naziranja. Sicer pa, izvzemši te in enake zmote, katerih se kot heretik ni mogel ogniti, nahajamo v njem, kaker smo rekli, od konca do kraja pozitivnega kristijana. Zatorej naj se nam dovoli v naslednjem narisati v glavnih potezah temeljne točke njegovega vzgojeslovja ter primeriti jih s pedagoškimi načeli Lindnerjevimi, ki so vodilna tudi v sedanjem našem šolstvu.

Lindner označuje smoter vzgoje z naslednjimi besedami: „Naloga vzgoje obstoji v tem, da gojenca koliker mogoče vspobi za dosego njegovega poklica, ki ga ima kot človek in ud človeške družbe.“ Konečni smoter vzgoje je čista človečnost. Zatorej se vzgoja ne sme vršiti „v korist ali po namelih katerikoli fizične ali moralične osebe, stranke ali kaste, ker taka vzgoja použuje gojenca do golega sredstva“, kar se ne zлага z dostojnostjo človekovo, ker on je pred vsem „oseba in se ne sme žrtvovati smotru ležečemu izven njega.“

Temu dijametralno nasproten je Komenskega nauk. Ne za sedanje, ampak za večno življenje, mora šola vzgajati otroka. To ponavlja Komensky na vsaki strani. Drugo poglavje njegove „Didactica magna“ nosi naslov: „Zadnji smoter človekov presega to življenje“, in koj potem sledi tretje poglavje: „Sedanje življenje pripravlja na večno življenje.“ Smisel poslednjega je: „Zemeljsko življenje je le pripravljanje k

večnemu Sveto pismo uči to resnico na razne načine, kaker da je zemlja radi človeka, kaker tudi da se imajo ljudje na tej zemlji smatrati kot popotnike Srečen, kdor je iz materinega telesa prinesel lepo podobljene ude; tisočkrat srečniši je tisti, ki prinese v drugo življenje dobro izomikano dušo.“ Zatorej ima šola vzgajati otroke ne toliko za sedanje življenje, v čemer vidi Lindner njen edin smoter, marveč Komensky postavlja v 25. poglavju naslednji smoter: „V krščanskih šolah učeči se otroci se imajo izomikati za državljane nebes; zatorej je treba seznanjati jih z Bogom, z angelji, z Abrahamom“ itd.

Ker pa — po nazorih krščanskih — večno življenje v nebesih obstoji v gledanji in vživanji Boga samega, se človek tukaj zanje sposablja, da si prizadeva Boga posnemati in mu podoben biti. Ne torej za čisto človečnost Lindnerjeve masonske šole, ampak za podobnost Božjo (Gottähnlichkeit) vzgajaj šola otroke. To je prva in povsod viračajoča se zahteva Komenskove šole.

Res piše Komensky, da šola mora iz človeka narediti človeka, a mej njegovim „človekom“ in „človekom“ biva isti neskončni razloček, kaker je mej človekom in kristijanom. V krščenskih otrocih, kakeršni so naši, Komensky neče ničesar vedeti o čisti človečnosti; ker po njegovem nauku je milost Božja v njih vcepila kal čeznaravnega življenja. „Ljudi je Bog iz začetka vstvarjenja naredil za otroke Božje, jih po Kristusu znova sprejel namesto otrok in jih prerodil z duhom svoje milosti.“ Čeznaravna milost in iz nje izviraajoči prepored k čeznaravnemu življenju ne nahaja mesta pri Lindnerji, ker on jemlje te in enake izraze v nepravem, golo etičnem pomenu: v smislu Kantove filozofije.

Početnik čeznaravnega življenja nam je — uči Komensky — Jezus Kristus. Tudi Lindner piše sicer prav lepo o Kristusu in njegovi pedagogiški modrosti, priznava, da je postavil šolo in vzgojo na čisto drugo, višo podlago — a Lindnerju Jezus Kristus ni včlovečeni Bog v pravem, ampak spet le v nepravem pomenu Kantovega racijonalizma; v tem ko se Komensky Kristusu klanja kot Bogu, ki se nam je v mesu, v človeški naravi, razodel. In to dela spet neskončno razliko mej Komenskovo in Lindnerjevo vzgojo. Krščanstvo, ki se naslanja na čin včlovečenja Božjega, je vera absolutna, in vsak pravi napredek je mogoč le na tej podlagi. Lindner pa nam pridiga večten napredek človeštva od stopinje do stopinje, napredek iz lastne moči, napredek ne na podlagi krščanske dogme — kajti dogma mu oklepa duha v okove — ampak proste, neodvisne znanosti — dovolj, da izpoveda Rousseau-ov pa Darwinov evangelij! V tej teoriji je Kristus največ vzor čiste človečnosti, a nikar in nikaker naš odrešenik od greha in smrti: saj — po Lindnerjevem naziranju — človek nosi v

samem sebi moč, po kateri se more vspeti do svojega smotra in najviše popolnosti. Kako povsem drugače, povsem nasprotno piše Komensky v 24. pogl. zgoraj omenjene knjige: „Ker vsled pokvarjenosti sveta in naše narave nikdar tako daleč ne pridemo, kaker bi morali . . . se mora vse kristijane začasno podučiti, da naše blage težnje in dela radi svoje nepopolnosti niso nič, ako nam ne pomaga Kristus sê svojo popolnostjo, jagnje Božje, katero nosi grehe sveta. Njega torej samega moramo klicati, nanj zaupati.“

Zdaj pa odprimo naše šolske knjige, tudi tiste, katere se rabijo na ljudskih šolah, ter pogledjmo, koliko se nahaja v njih o detetu Jezusu, o Mariji Devici, o Abrahamu, sploh koliko je v njih specifično, pozitivno krščanskega in katoliškega elementa! Da, o Bogu se sicer še govori, a dalje ne sega moderno „krščanstvo“: toda govoriti o Bogu je čisto naravno stališče, krščansko ni. Pa kako bi sploh svetopisemske zgodbe mogle najti mesta v šoli, osnovani po nazorih tistega Lindnerja, ki se vže radi tega spodtika, da je Komensky brezpogojno verjel svetemu pismu, in da je hotel svojo „pansofijo“ krstiti za krščansko!

Kaka nezmisel to, kaka drznost — Komenskovo šolo isto-
vetiti z moderno državno šolo! Naš šolski zakon nosi na svojem čelu racionalistično fundamentalno dogmo: Veda in njeno učenje je prosto t. j. neodvisno od vere, a Komensky postavlja v svojem „informativji“ kot prvo točko, v kateri naj se izобрази krščanska mladina, vero in strah Božji! Vera v Božje razodenje ima biti po njegovem vzoru podlaga šolske vzgoje. Čujmo li! „Beseda Božja mora biti začetek in konec v krščanskih šolah“. „Vse kar se uči iz besede Božje, se ima nanašati na vero, upanje in ljubezen“. . . „To dosežemo, ako učimo učence, da verujejo v Božje razodenje“. Zatorej — čujte spet! — „bodi sveto pismo za vse krščanske šole alfa in omega“!

V Kristusu — uči dalje Komensky — nam je Bog dal vzor čeznaravne popolnosti, vzor, po katerem moramo vzgajati mladino. „Ker je Kristus človeškemu rodu dan bil za najbolj razsvitljenega učenika, za najsvetejšega duhovnika, za najbolj mogočnega kralja, sledi iz tega, da se morajo kristijani po Kristusovem vzgledu izomikati in se napeljati, da so duhovno razsvitljeni, v vesti sveti in jaki v dejanjih. Torej bodo naše šole še le tedaj v resnici krščanske, ako nas kar mogoče Kristusu podobne naredijo“. Spet: „Učence moramo opominati, da najvarnej pot k večnemu življenju je Kristusov križev pot“. In vendar naj bi bila stvaritev (tako trde naši učiteljski organi) tega moža tista moderna šola,

ki je Kristusa izbrisala iz svojih učnih knjig, ki je križ vrgla iz svojih učilnic, a namesto njega stene pokrila s podobami — iz živalstva!

Pa kaj bi še na daleč in široko o tem govorili! Kaker odločno medverska in zatorej brezverska ali brezkonfesionalna je naša šola od l. 1869, šola, odprta enako katoličanu, protestantu in židu, šola, katera ne vpraša po veroizpovedi učiteljevi, ravno tako odločen kristijan je Komensky, odločno kristijanska šola njegova. „Dass Comenius ein entschieden gläubiger Christ war, geht aus jeder Phase seines Lebens mit Sicherheit hervor“ — tako spričuje W. Kayser, eden prvih slaviteljev njegovih¹⁾. Gospodom slaviteljem Komenskega, ki se ponašajo z neomejenim češčenjem do njega, nič bolj ne želimo, nego da bi obrnivši se od racijonalista Lindnerja, se oklenili resnično kristijana Komenskega ter se dali prešiniti od vzvišenih, nad vse kristijanskih besed svojega vzora: „Koliker novi zakon pre-sega stari, toliko tudi veličastvo novozakonskega človeka pre-sega ono starega zakona: ker katera stvar na zemlji razen človeka bi se smela ponašati, da se je Bog v mesu razodel! Na to veličastvo človekovo naj bi se ozirali vsi, ki prevzamejo posej, človeka vzgajati, da bi se navadili, kaker se spodobi, tej dostojnosti primerno živeti in si prizadevali najti si, sredstev, ki služijo v to, da je človek vreden tako vzvišenega mesta“.

* * *

Sicer pa si ne moremo kaj, da ne bi nadalje opozorili še na nekatere fundamentalne točke, po katerih se sedanja vzgoja razlikuje od šole Komenskeve.

Vso vzgojo odločuje brezdvomno dušeslovno naziranje. Znano je pa, da sloni naše moderno državno šolstvo na podlagi Herbartove psihologije. Po nauku tega filozofa, ki je tudi Lindnerju nezmotljiva avtoriteta, je duša „tabula rasa“, namreč v smislu, da je brez naravnih, iz sebe delajočih moči ali zmožnosti; vse duševno življenje se marveč dejstvuje pasivno, je rezultat vtisov, ki prihajajo od zunaj na dušo. Iz tega nazora izvaja se za vzgojo fundamentalno pravilo: vsi pojmi, vsi nazori, sploh vse duševno življenje se mora od zunaj v dušo vcepiti; tudi čustvovanje in hotenje se ne vrši vsled duši lastne moči, ampak je le nujen rezultat zunanjih ali notranjih vtisov. Vsa umetnost vzgoje in njen uspeh obstoji torej v tem, da znamo dušo od raznih strani obdelovati in nanjo vplivati. Dijametralno nasprotna temu nazoru je psihologija Komenskega. On izrecno priznava v duši tri naravne zmožnosti ali moči, „Kräfte“: razum, voljo in spo-

¹⁾ J. A. Comenius 1892 str. 135.

min¹⁾). Vsled tega se mora tudi vzgoja bistveno drugače vršiti: ona mora meriti na to, da se v otroku zbudijo imenovane moči in se privadi iz sebe misliti, hoteti sploh: duševno živeti. Komensky uči: „Nič se ne sme v človeka od zunaj noter prinesiti, ampak kar ima v samem sebi nerazvito, to edino se mora razviti in razkriti ter pokazati, kaj je vsako“. Da, iz tega razvidimo, da je Komensky princip samosvoje duševne energije pritriral do skrajne meje, do katere mu ne moremo celo mi slediti — a ravno to dokazuje, da moderna pedagogika Lindnerjeva z ene strani pa Komenskova z druge zastopati dve skrajnostni, nespojilivi nasprotji; in Romihov „duševni velikan“ Lindner ter ž njim naši „zavezniki“ pokazali so sè slavljenjem Komenskega, da ne poznajo niti Komenskega samega niti sedanje šole.

Pa Komensky je prvi odločno povdarjal realije v šoli, in v tem je on oče sedanji šoli! Tako oni. Mi pa rečemo: ravno glede realij se spet kaže velikanska razlika mej Komenskovo in moderno šolo. Da prava vzgoja se ne more vršiti brez realij, vedeli so vže od nedkaj, tudi pred Komenskim — a naši dobi šele je bilo pridržano realijam odkazati v šoli mesto, katero jim ne tiče, ter tako temeljno prevreči naravni red vsake zdrave vzgoje! Nam je le do tega, kako po krivici se naši pedagogi glede poduka o realijah sklicujejo na Komenskega. On sam razrejuje razne šolske predmete po vrednosti, ki ga imajo za smoter človekov. V prvo vrsto stavi filozofijo in teologijo — za tem sledi jezikoslovje, potem zgodovina, na zadnjem mestu stoji realije. Kako pa v sedanji šoli? Nad vse so realije, potem sledi zgodovina in jezikoslovje, katera predmeta se pa spet le realistično in mehanično razpravljata; od glavnih predmetov Komenskove šole pa — od filozofije in teologije nahajamo v moderni šoli toliko kaker -- nič. Metafizika se je vže zdavno izbacnila iz javnega poduka, verstvo je predmet, ki se le še trpi kot pristranski; da je v državni šoli verstvo res zadnji predmet, predmet — nebidigatreba, spričuje vže to, da država odpira svojo šolo vsem državljanom brez verske razlike, in da je pri maturi abiturijente velikodušno „oprostila“ od verstva: ker važnejša se ji zdite za javni blagor in srečo narodov matematika in fizika, nego vera in nrav²⁾! Nam se zdi — in menimo po pravici — da nič bolj ne označuje popolnoma si nasprotujoče smeri pedagogike Komenskega pa sedanje moderne šole nego ravno ta razredba učnih predmetov.

Ne gremo več dalje, ker bi z lepa še ne končali. Mi ne

¹⁾ Didact. mag. c. X.

²⁾ Sicer Lindner sam priznava: „In keinem Punkte ist wohl der Contrast zwischen der Musterschule des Comenius und dem Unterrichtssysteme der Gegenwart so grell, wie in der Betonung der Rangordnung, welche den einzelnen Unterrichtsfächern gebührt“.

zavidamo Komenskemu slave, ki se mu daje od českega in slovenskega učiteljstva: občudujemo ga tudi mi — a načuditi se moremo velikanski nedoslednosti in breznačelnosti naših ljudskih učiteljev, katera se je ravno o priliki te slavnosti spet v toliki luči pokazala. Saj je še komaj dve leti od tega, ko je znani Liechtensteinov predlog naše učitelje toliko razburil, da niso mogli najti besed, s katerimi bi v svojem „Popotniku“ izrazili svojo nevoljo proti vsaki šolski reformi v smislu omenjenega predloga, in vemo, kako mrzlo, kako nemilo so sprejeli izjave avstrijskega škofovstva proti ljudski šoli, spominjamo se tudi, da so se celo ogrevali za Rousseau-a, in zdaj? — zdaj jim je Komensky — zvezda, vzor! Iz tega smemo sklepati, da naši učitelji so se prelevili v najgorečije Liechtensteinovce! Kaj naj bi sicer pomenilo njih „neomejeno“ češčenje Komenskega? Saj Liechtenstein je svojo namerjavano reformo od prve do slednje točke prepisal iz — Komenskega. Liechtensteinov predlog namerjava preosnovno ljudske šole na verski podlagi, tako da bi verski duh določeval in prešinjnal vso šolsko vzgojo — in Komensky piše: „Vse v čemer so krščanska mladina poleg (sv.) pisma še podučuje (vede, umetnosti, jeziki itd.), se mora svetemu pismu podrediti, da more povsod spoznati in jasno vvideti, da je vse, kar se ne dá na Boga in na večno življenje nanašati, popolnoma puhlo“. „Vsi drugi učni predmeti imajo biti podrejeni podučevanju v Božji besedi“. Liechtensteinov predlog zahteva za ljudsko šolo šestletno dobo — ista šestletna doba nahaja se tudi v Komenskovi „vzorni šoli“. Liechtensteinov predlog se obrača proti preobloženju učencev z nepotrebni reči — proti preobloženju svari tudi Komensky; Liechtensteinov predlog namerja olajšanje šolskega bremena i za dijake i za stareše-davkoplačevalce — in Komensky hoče, da se ne podučuje čez štiri ure na dan, da zadoščuje en učitelj za sto učencev; Liechtensteinov predlog namerja zdravo, praktično izomiko za življenje — in Komensky navaja mej zahtevami neizogibnimi za izboljšanje šolstva, da se ne hrepeni toliko po navidezni učenosti, ampak po temeljiti izobrazbi! Ako se torej kdaj zgodi, da pride spet Liechtensteinov ali njemu podoben predlog na dnevni red, pričakujemo, da ga bodo naši slavitelji Komenskega navdušeno sprejeli in goreče zagovarjali kaker v „Popotniku“, tako tudi v njegovem mlajšem bratu po duhu — v „Učiteljskem Tovarišu“!) S tem smo pri koncu.

Dr. Mahnič.

!) Priporočamo razumnikom, katerim vera ni tako bagateljna stvar kaker učiteljem, kateri stoje za brezversko vzgojo branečima listoma, „Popotnikom“ in „Učiteljskim Tovarišem“, da začno resno misliti na izdajanje novega pedagoškega lista. Gre za večno in časno srečo slovenske mladine. Akodva lista branita brezversko vzgojo, naj bi vsaj eden branil — versko. To je želja mnogih.

Učenost pa modrost — ali česa nam je najbolj treba?

I. Kaj je učenost, kaj modrost človeškemu duhu?

„Clara est et quae nunquam marcescit sapientia . . . Cogitare de illa sensus est consummatus“.

(Sap. c. 6. 13—16.)

Dalje.

Spoznanje tudi najbistroumnejšega misleca je zelo nepopolno in pomanjkljivo; to pa radi narave ter načina našega pojmovanja. Kajti bistva stvari in zadnjih vzrokov stvarstva ne spoznavamo premo in neposredno v sebi, kaker n. pr. oko vidi luč, nego rekel bi nekako po ovinkih, t. j. s posredovanjem čutnih lastnosti in pojavov, s posredovanjem različnih čutnih, zunanjih popolnosti, iz katerih naš um posnemlje notranja počela ali bistvo stvari, oziroma izvaja in dokazuje više, zunanje vzroke, t. j. božji izvor, najviše vzorce in zadnji smoter vseh stvari. Toda v tem je očitvidna neka nepopolnost našega mišljenja ter ne moremo govoriti o jasnem, vsestranskem spoznanji. Kako velikanska in čudovita je narava, kako neskončen, skrivnosten je Bog! Človeški duh — da govorim nekako z velikim francoskim mislecem Paskalom — visi med brezmejnostjo in ničem, ne da bi mogel niti ene, niti drugega do cela spoznati, ne more jasno doumeti niti začetka niti konca sveta, ne more do dobra pojmiti neskončnosti, katero dokaže in po kateri hrepeni!

Kaj pa sledi iz tega? Velika nevarnost proti človeškemu duhu zbog rečene nezmožnosti. Zgodí se namreč le preleško, da človek te svoje duševne nepopolnosti in pomankljivosti noče priznati, da noče priznati mej postavljenih človeškemu razmišljevanju ter hoče više vzleteti, nego mu je dano in se takisto — ponesreči. Pomislimo žalostno osodo, katera je zadela predrznega Ikara letečega proti solncu, kaker tudi mladeniča resnice žejnega v Schiller-jevi baladi: „das verschleierte Bild zu Sais“. Njega ni ni moglo zadovoljiti spoznanje, katero so mu nudili egiptovski svečeniki, on strastno hoče imeti celo resnico ter se v tem nezmernem hrepenenju predrzne razmakniti osodno zaveso; toda kaj? Bridko je plačal drzno početje — zgubil je veselje življenja, globoka bol ga je spravila v prezgodnji grob!

Res, Schiller je vso to zgodbo le tako izmislil; toda stvar ima resnično podlago: hrepenenje po resnici, oziroma umsko raz-

mišljanje brez modrosti je premnogokrat človeku pogubno — priča je temu zgodovina človeškega mišljenja. Od tod so se večidel izcimile tolike gorostasne zmote, namreč ker je človek zavrzel resnice, katerih ni mogel do cela razvideti ter jih tako rekoč potipati; od tod se je tudi v novejšem času kakor za starogrških sofistov rodil splošen dvom o vseh resnicah, celo o prvih načelih človeškega mišljenja. Tako je Hegel zanikal zakon prekoslovja, ker se ne da dokazati, nego je naobratno sam nujna podlaga vsemu dokazovanju, in dosledno zanikal vsako mišljenje. Nemški transcendentalni modroslovci pričeniši s Kantom postavili so v svoji vrtoglavi prevzetnosti človeškega duha kot izvor vsake resnice, da, storili so ga počelo in vzrok vseh stvari ter ga takisto proglasili za „absolutnega“, t. j. za Boga. Toda drzno to početje se je takoj maščevalo: ko so njih učenci bridko občutili pezo življenja, občutili, da jim ni mogoče streti težilnih spon ter neprodirnih mej človeškega življenja, da jim je nemogoče zadovoljiti silnih strasti, da niso bogovi — propali so v grozen obup, v negacijo vsakega duševnega in družabnega življenja v nihilizem.

„Boste kot bogovi — eritis sicut dii“ — vže od nekdanj šumi v glavi in srci človeku, odkar je v prvotnem raji poslušal vražje prigovarjanje: a gorje njemu, kdor se temu glasu vda! Vbožec, domišlja si, da je polubog ali celo Bog, toda v istem trenutku zapade največemu trinogu, „zlemu principu“: zlodeju. Tu mi prihajajo v spomin grozne besede, katere sem čital v slavnem italijanskem listu „Civiltà Cattolica“ (števil. 7. Nov. 1891. str. 322). Besede so posnete iz neke tajne okrožnice, katero je nedavno Albert Picke, najvišji poglavar svetovnega prostozidarstva, poslal predsednikom raznih lož. Razloživši program prostozidarski, pravi mej drugim tako: „Naša veda je tradicionalna veda o naravnih tajnostih, katera nam prihaja od vedežev (magov), čestilcev Ormuzd-a . . .“ In dalje: „Prava in čista vera je vera v Lucifera, enakega Adonai-u, a Lucifer, Bog luči in dobrega se bori v prid človeštva zoper Adonai-a, Boga temine in zlega.“ —

Te iste nevarnosti preteče človeškemu duhu razvidimo, ako preišljujemo mnoga trpka nasprotja v „fiziškem in uravnem svetu. More-li človek iz lehka biti neobčutljiv nasproti tolikemu zlu? Vsakovrstne reve in teže ga spremljajo od zibel do groba; ako ga tudi morebiti ne tlači materijalna beda, čašo trpljenja mora venderle sleherni človek izpiti — v obilici, toliko prevar in bridkih izkušenj, toliko bojov, kateri mu vrše v srcu izmučenem od nasprotnih čustev in strasti:

Pod tabo pekel in nebo nad teboj,
 A zemlja visi mej obema,
 In gori in doli zajema
 Ti v kupo življenja kipeči napoj:
 Zdaj boli pekla, zdaj veselje nebá.
 Pogosto vse vmés!
 Glej, to ti je res
 Usoda svetá!

Kupa življenja — S. Gregorčič.

Ne moremo dvomiti o tem: na svetu in vzlasti v samem človeku biva neki nered, neka trpka neskladnost; ni vse tako, kakor bi moralo biti. Človeški um si je vedno prizadeval zaslediti pravi vzrok temu bridkemu neredu, toda s kakšnim uspehom? Zgodovina jasno govori: dokler je bil človek sam sebi in svojim močem prepuščen, blodil je v gostem mraku; le redko kedaj je prodril goste temine kak pičel žarek, bled ostanek prazodenja. In še ta žarek je bil zavit v megle paganskega bajeslovja, nad katero se pravo za pravo niso dvignili niti modreci (Pitagor, Platon). Človeški duh ne more sam iz sebe raztolmačiti rečenih trpkih nasprotij, tako da bi bila um in srce vtešena, problem ta presega njegove moči. Z vsako razlago, katero si je izumel, se je le zapletel v nova, obupna protislovja, v nezmisljene nazore, češ, da bivata dva sovečna absolutna bitja, dobri in slabi princip — tako staroperziška modrost — ali da vlada na svetu slepa, kruta osoda, katere samovoljno ravna se svojimi žrtvami in katere moči ne more nihče ulti, niti človek, niti bogovi — tak je bil staroklasiški nazor. In nismo li v novejši dobi, ko se je človeški duh v svojem napuhu predrzno ločil od razodete resnice ter hotel vse iz sebe pronjeti, doživeli porod groznega naziranja, ki mu je svet in človek — spaka, vredna, da zgine v nič. Obuplo to naziranje, novorojeni budizem, stavlja srečo v to, da človek v sebi zatre vsako težnjo, sploh vsako željo do življenja, da mrzi življenje in se slednjič pogrezne v — nirvano, iz katere je prišel. Filozofija absolutnega ničá, bodisi v obliki staroindiškega budizma, in še bolj v obliki radikalnega nihilizma se dandanes širi čedalje bolj med duhove, odtujene kristijanski resnici, modrosti.

Kdo more rešiti človeškega duha označenih nevarnosti, katere mu žugajo na potu umskega razmišljanja o najvišjih vprašanjih? Odgovorim kratko: edina modrost. Da, edina modrost podaja človeškemu duhu uspešno sredstvo zoper rečene osodne zmote, podaja blagodejnega leka njegovi pomankljivosti in nezmožnosti ter ga zajedno vsestransko blaži ter povišuje.

Toda kaj je modrost, da more tako blagodejno delovati na človeka, od kod ji prihaja toliko rešilne in blažilne moči?

Kaker sem vže omenil, tu mi ne rabi beseda modrost v

zgolj spekulativnem pomenu, kaker se tudi često rabi, nego v kolikor pomeni neko uporabno ali praktiško znanje in dosledno obsega tudi prosto delovanje volje po umskih terjatvah. Modrost v označenem pomenu bi se torej dala opredeliti kot tisto duševno stanje ali lastnost, vsled katere volja določuje um, da najbolj ceni ter vvažuje najviše spoznane resnice, vzlasti bivanje neskončnega Boga, smoter človeški, bistvene odnošaje in dosledno dolžnosti človeške dorazličnih bitij — po katerih resnicah človek potem vreja celo svoje delovanje in nehanje.

Dasi potemtakem modroslovsko spoznanje ni taisto kot modrost, vendar je modrost dokaj sorodna ter najtesniše spojena z modroslovjem, da, reči smem brez nikakeršnega pretiranja: modrost je najviše uporabno modroslovje.

Kajpada tega ne smemo tako umeti, da bi modrost imela doseči in celo nadkriliti modroslovsko naobrazbo glede na obseg in globokost spoznanja, na točne znanstvene opredelbe, glede na podrobne raztvorbe sleharnih pojavov v fiziškem in dušeslovnem svetu — nikaker ne; nego modrost presega zgolj modroslovsko izobraženje v tem zmyslu in oziru, ker najbolj vvažuje najdragoceneše rezultate človeškega mišljenja, ker najviše ceni najvažniše resnice v fiziškem in nravnem redu, kratko: ker odmerja v celem življenji človeškem prvo mesto njemu, komur gre. Sledeče vrste bodo to pojasnile. Naš um je čudom gibčen ter nestalen, dal bi se prisposodobiti nemirnemu metuljčku letajočemu v eno mer od cvetice do cvetice; to pa zbog tega, ker je našemu umu predmet celo vesoljstvo, vse, kar obsega pojem „bitja“ (entis), bodisi da je dejansko ali le možno, ne da bi katera stvar mogla ga prisiliti, da bi se vstavil pri razmatranji njegove vsebine. Le ono bitje, katero družji v sebi v neskončni meri vso popolnost, t. j. Bog; bi moglo naš um, ako bi se mu javilo v polni svetlobi, ne pa v meglah pozemskega spoznanja, do cela vtešiti in dosledno ga nepremično obrniti vase; na vsakem drugem stvarjenem, zatorej omejenem, nepopolnem predmetu more človeški um iztakniti dvojno stran, rekel bi eno solčno, drugo pa temno stran, t. j. v kolikor je primeren ter vgoden človeku, in v kolikor tej ali oni bodisi telesni ali duševni težnji nasprotuje. Iz te gibčnosti in nestalnosti človeškega uma naravno sledi, da prosta volja odločuje pravo za pravo nravno smer in razvoj posameznega človeka, stvarja značaj in nravno vrednost človeško, kratko: omogočuje njegovo modrost, v kolikor namreč volja mora z ene strani prinujati um, da se vstavlja pri razmotranji najviših, odločilnih resnicah, z zdruge strani pa taiste resnice dejanski izvršuje v celem delovanji in nehanji človeškem. Tako isto razvidimo tudi, da je lahko i največi mislec-modroslovec brez modrosti; kajti dasi spozna

najviše vzroke ter zadnji smoter, oziroma vsestranske dolžnosti človeške, vendar se morebiti odvrta od njih razmatranja, jih ne vvažuje ter jim ne odmerja primerne mesta v svojem življenji, nego lahko živi po načelih do cela nasprotnih. Tak modroslovec je podoben človeku, kateri ve za ogromen zaklad skrit pod zemljo, a ga nikdar ne vzdigne, nego naobratno vmira od glada. Kdo bi takega človeka smatral za modrega?!

Po obče-človeškem prepričanju le on je moder, kdor vedno deluje primerno svojemu boljšemu spoznanju, kdor vse svoje delovanje podreja smotru plemenitemu in vzornemu, smotru vrednemu človeškega dostojanstva. Sama uč en o s t, in bodi še tako globoka, najviša filozofska izobrazba dela človeka k večjemu izvanrednega, a modrega, popolnega nikdar.

Evo torej bistvene razlike med učenostjo, med modrosloveskim spoznanjem ter modrostjo: učenost, modroslovje je bistveno razmatrajoče (spekulativno), t. j. razmotranje, modrost pa je bistveno vporabno spoznanje, t. j. modrost motri najviše in najvažniše resnice, ne samo v njihovi vzorni vsebini, nego tudi in sicer prav posebno, v kolikor se naravno dajo vporabljeni v življenji, v kolikor se dá oziroma se mora po njih vrejati celo človeško življenje. Po tem vsakdo razvidi, da prosta volja ima prevažno vlogo glede na modrost; da, lahko rečem: plemenita, trdna volja je bistven ter nujen činitelj modrosti, tako da se modrost sicer prične s spoznanjem najviših resnic — katero spoznanje lahko imenujemo modrost v možnosti ali bolje začetek modrosti — dovršuje se pa v prosti odločbi volje, katera najprej prisili um, da čisto in do dobra motri rečene resnice izvajajoč iz njih vporabne sodbe t. j. vodila za celo življenje; slednjič se volja odločno oklene vodilnih teh sklepov ter jih ostvarja v dejanskem življenji.

Modrost vsopršuje potemtakem um in voljo spajajoč ju v krasno soglasje. Ker je pa človek ravno po umu in prosti volji to kar je t. j. človek in ne brezumna žival — razvidimo, da je modrost največe notranje dobro, najviša dika človeška; le ona more torej na zemlji vtešiti ter vmiriti človeškega duha. — A dasi je modrost najviša duševna popolnost človeška, vendar je kolikor toliko dostopna vsem ljudem, ne le največim mislecem, nego i neukim prostakom. Kajti modrost je očitno sposobna različnih stopinj: čim više je spoznanje, čim blaže vpliva volja na um, čim trdniša je volja, tem večja je modrost. Vsak sicer prizna, da spoznanje ne more biti v priprostem človeku tako globoko in dovršeno, kaker v izobražencu, a z druge strani je lahko njegova volja mnogo blažja ter se mnogo odličniše in trdnejše oklepa boljšega spoznanja, kolikor mu ga je Bog dal. Zatorej prav lahko prostak moder, da, vrlo moder, a učenjak do cela — nemo-der, ker nedosleden in neznačajan.

Toda, ako je modrost potrebna vsakemu človeku, kateremu

je sploh do človeka vrednega življenja, jo prav posebno potrebuje učenjak, modroslovec in sploh omkanec; kajti čim večo učenost, čim više in obsežniše znanje ima kdo, čim silniše teži po vsestranskem spoznanji — tem hujše nevarnosti mu prete, kakor smo vže razvideli. Edina modrost more čuvati človeka-misleca osodnih zmot tirajočih ga ali do obožavanja človeške pameti, ali do obupa; edina modrost mu je rešilna vodnica na temnih in opolzlih potih rujniših umstvenih preiskovanj, kajti ona ga navaja vselej priznavaati lastno očitno slabost, ne le v telesnem, nego prav posebno v duševnem oziru, uči ga ne zaupati preveč svojim močem, vzlasti glede na težka vprašanja, čuva ga predrzne zvedljivosti, katera silno in nestrpno hoče vse reči do cela poznati ter prodreti v najgloblje tajnosti sveta, modrost ga dosledno privaja, da se radovoljno klanja najvišemu bitju ter hvaležno vsprejema njegovo besedo razodeto, katera tako blagodejno razžarja človeški um razširjajoč in vtrjajoč njegovo spoznanje.

Modrost podaje, kar bodemo še posebe razmišljevali, človeku najvišjo doslednost ter jekleno značajnost; uči ga vselej in v vseh razmerah, pri vseh zunanjih in notranjih dogodkih najviše ceniti ter vvaževati prve odločilne resnice, namreč da biva Bog, da je Bog neskončno dober, da zatorej nobeno zlo in dosledno tudi ne rečena trpka nasprotja, ne mogo prvotno t. j. brez vsake krivde človeške, izhajati iz njega, da je Bog vsepravičen sodnik sleharnih človeških činov, dalje da celo naše delovanje in nehanje mora biti vselej primerno ter podrejeno zadnjema smotru človeškemu na zemlji, namreč нравni popolnosti, katera obstoji v oblažitvi srca in uma, v izvrševanji vsestranskih dolžnosti. Modrost uči svoje učence povsod držati se prave mere ali srednje poti, čuvati se vsakeršnega pretiravanja v kateri koli obliki, ter jih takisto navaja k stalni in nezmajni kreposti.

Skoro vsaka prikazen v nas in zunaj nas nam glasno govori ter svedoči o nekem višem poklicu človeškem, o srečnem stanu, ko se bodo do cela vtešile vse naše naravne težnje, mej katerimi je prva hrepenenje po resnici, po čeli resnici, o srečnem stanu, ko bodo izginila vsa nasprotja ter vse gorje v fiziškem in нравnem svetu — modrost nam je pa varna pot, v katera nas pelje k predmetu naših želj, k neskončnemu Bogu.

Kdo bi torej potemtakem ne vvidel neprecenljive vrednosti ter vzvišenega pomena modrosti v celem duševnem in нравnem življenji, kdo bi je ne ljubil ter po njej hrepenel, ako jo v istini spozna, najvišjo diko človeškega duha? Kdo bi se še obotavljal priznati njeno nezmerno prednost mimo učenosti, da, mimo najviše učenosti, najvišega modroslovskega spoznanja? Modrost je tisti bisér, o katerem nam priča naš božji Zveličar, da ga je trgovec kupil proti celemu svojemu bogastvu.

Motrili smo doslej učenost ter modrost vse bolj le glede na njuno razmerje do človeškega razuma; preostaja nam, da ju še posebej razmišljujemo z drugih strani, katere so bile v predzadnjih vrstah le tako rekoč mimogrede označene — in takisto se nam bode modrost pojavila v celem blesku svoje vzorne lepote, svoje nezmerne vzvišenosti nad učenostjo.

Nekaj misli o socijalnem vprašanji.

Sto let je preteklo, od kar je izbruhnila „velika“ francoska revolucija. Od začetka pozdravilo jo je lahkoverno ljudstvo z živim veseljem, nadejaje se, da bode revolucija konec socijalnemu zlu, ki je takrat tlačilo ne le Francosko, ampak celo Evropo. Besede „liberté, fraternité, agalité“ elektrizovale so vse stanovce, ker vsak je mislil, da bode napočila doba pobratimstva in ljubezni.

Vse je pozdravljalo novo gibanje pravim, le — katoliška cerkev gledala je z boječnostjo oblastni vpor, kajti sprevidela je v kako nesrečo spravijo narode načela, ki so probudila celo vporno gibanje. Da se ni katoliška cerkev motila, pričali so kmalu potem dogodki, kateri so pretresali Evropo, dogodki, kateri so pokazali, kako se poniža človeštvo, ako se odpove zveličavnim naukom sv. katoliške cerkve. Francoska revolucija vsekala je človeški družbi globoko rano, za katero bode bolehala, dokler se ne vrne v naročje katoliške cerkve. Napominano geslo odprlo je pot mnogim hudobijam in zločinom, odprlo je pot naukom in družbam, katere prete končati Evropo, zatrši državno in družinsko življenje. Mej take nauke prištevati moramo tudi socijalizem, ki se je porodil iz revolucionarnih načel.

Zdi se nam primerno, malo poiskati vzrokov temu gibanju, ki se javlja v vseh državah, in kateremu iščejo povsod zdravila.

1. Kaj je socijalizem ?

Socijalizem je ona teorija, ki uči, da naj se vsa zasebna lastnina spremeni v skupno ali socijalno lastnino. Opirajoč se na načela francoske revolucije, hoče vresničiti ono obetano „égalité“ v vsem državnem in društvenem redu. Posamezni člo-

vek, posamezni stanovi — pravijo socialisti — nimajo nikake pravice do zasebnega imetja, ampak vse je lastnina vesoljnosti, države ali družbe, katera deli potem tudi vse imetje in lastnino mej posamezne državljane ali člane na enake dele. Zatorej si tudi socializem prizadeva vničiti vsako zasebno imetje, vsako predpravico.

Socialisti trde: Človeštvo je razdeljeno v mnoge oddelke, izmed katerih so si nekateri stanovi krivično priborili preobilo pravic in blaga. Vsled te prednosti izgubili so pa drugi stanovi svoja prava in postali podložni prvim. Tako je nastala razlika mej vbogim in bogatim. Bogatin si prizadeva priboriti večje in večje pravice, kar pa dela v škodo svojega bližnjega, kateri zgublja vedno več pravic in vedno bolj boža, da je konečno odvisen od bogatina, ki dela ž njim, kaker se mu poljubi. Koliker imovitejši je bogataš, toliko revniši je vbožec, bogastvo se zliva in množi le v rokah malega števila bogatincev, velika množica ljudstva pa živi v vedno večji revščini in bedi.

Prevelika razlika tedaj mej vbogim in bogatim je socialno zlo; vprašanje pa, kako odpraviti razliko mej vbogim in bogatim, ali kako odpraviti vboštvo in revščino, zove se socialno vprašanje.

Da ni socialno vprašanje iz novejšje dobe, ni nam treba dokazovati. Zgodovina celega človeštva priča nam, da je bila vedno in povsod razlika mej bogatim in vbogim, da so povsod imeli nekateri predpravice pred drugimi. Socialno vprašanje v tem zmislu ali razlika mej vbogim in bogatim je naravna posledica neskončnega razpora mej Bogom in človekom, po katerem je prišel greh na svet. Razlika bode tudi ostala, dokler bo živel človeški rod in dokler bodo vladale človeške strasti. To nam pravi tudi sv. pismo: Ker si to (greh) storil, bodi zemlja prokleta v tvojem delu . . . trnje in osat ti bode rodila“ (!!)

V navedenih besedah označen in izražen je začetek socialnega zla, katere se vresničujejo od tistega časa vedno in povsod. In da ne bode razlika mej vbogim in bogatim nikdar nehala, priča nam sam Jezus Kristus: „Vboge imate vedno mej seboj“.²⁾

Začetka socialnega vprašanja ni nam tedaj treba iskati v novejšji dobi, kajti ono je staro kaker človeški rod; le to moramo povdarjati in priznavati, da se ni nikdar tako javljalo, nikdar tako razpravljalo in nikdar tako zanimalo in plašilo človeštva kaker dandanes.

¹⁾ I. Mojz. 3.

²⁾ Jan. 12. 8.

2. Vzroki socialnega gibanja.

Rekli smo, da se ni socialno gibanje nikdar tako javljalo kakor dandanes. Da mu pa vdobimo prave vzroke, opozoriti moramo čitatelje na temeljne nauke, na katerih sloni vse moralno in družbeno življenje.

Vsled nesrečne verske reformacije v 16. veku, katera je odtrgala od prave Kristusove cerkve polovico civilizovane Evrope, vsled onega protiverskega duha in sovraštva, katero se je gojilo od reformacije do francoske revolucije in od tedaj do sedanjega časa, izgubila je Evropa ono avtoriteto, katero ji je hranila, branila in zagotavljala sv. katoliška cerkev skoz 18 stoletij. Katoliška cerkev je nerušni jez proti človeškim strastem, a njeno blagodejno delovanje oviralo se je v javnem in zasebnem življenju, da ni mogla razširjati svojega zveličavnega vpliva na vse stanove in javne postave. Posledice temu so ideje in težnje, ktere razvija in zastopa socializem, kateri grozi celi Evropi, kateri pripravlja človeštvu pekel vže tu na zemlji.

Z reformacijo začela je doba prostosti, po kateri ni človek navezan na nikake npravstvene in božje zakone, ampak dela vse lahko po svoji pameti. V mišljenju, v delovanju ne sme pripoznati nobene više oblasti. Kam pripeljejo človeštvo taki nazori, priča nam zgodovina zadnjih treh stoletij, katera jasno dokazuje, da so vse nesreče, vojske in druge socialne nezgode provzročila posredno ali neposredno načela reformacije. Ni nam namena, govoriti tu obširniše o posameznih dogodkih, le to moramo priznati, da od istega časa boleha in peša človeštvo v npravstvenem in gospodarstvenem oziru. Z reformacijo odtrgalo se je človeštvo od pravega studenca, od žive skale katoliške cerkve. In kar ni dovršila reformacija, dopolnila je francoska revolucija, katera je odcepila rekel bi cel svet od katoliške cerkve. Toda s tem je zadala revolucija človeštvu smrten vdarec, in rešilo se ne bode dokler se ne sprijazni s svojo materjo, katoliško cerkvijo.

Da povspešuje odpad od vere najbolj socialno zlo, prepričamo se lahko iz zgodovine. Vera edina more še brzdati in krotiti človeške strasti, in ako se ljudstvo odtuji veri v više, nadnaravno bitje, zabrede hitro v pregrehe in pogubne napake.

Bolj ko se je človeški rod po zemlji razširjal, bolj ko se je odtujal po prvem grehu Bogu, rastlo je tudi vedno bolj socialno zlo. Čim bolj se je zgubljalo v narodih spoznavanje Boga, tem bolj je pojemala v njih zavest o človeški časti, in o vzvišenem človeškem namenu. Ko se je pa človeštvo vdalo v popolno krivovero ali nevero, veljal je človek le kot blago, cenil in prodajal se je javno kot žival in blago. Takega ponižanja človeške časti ni zabranila prav nič kultura in civilizacija posameznih

narodov, ampak je še celo povspeševala. Kolikokrat govorimo o Grkih in Rimljanih, kako je slavimo čudeč se njih umotvorom in sijajnim vspehom, ali redkokrat premišljujemo njih socialno zlo in siromaščino. Radi hvalimo Solonov izvrstni zakonik, ali glejte! Solon prevstroji grško deželo, položivši temelj veliki slavi atenski, toda o večini grškega naroda: o sužnjih in ženstvu, kako nizko je mislil! Za dobe Solonove šteje so Atene 450tisoč prebivalcev, mej katerimi ste bili dobri dve tretjini sužnjev. Za te ni imel Solon ni srca ni zakonov!

S ponosom gledali so Rimljani na svoje vspehe; ni bilo ljudstva, katerega bi ne bili premagali, njih gospodarstvo razširjalo se je po vsem tedanjem svetu. Doma so cvele umetnosti, izraščali so veleumi, ali žalibog -- izobraženost bila je pomoček, s katerim so le svoje poželenje zadovoljevali. Njih izobraženost bila je enostranska, razum so razvijali, misliti so se vadili, ali zane-marjali so srce. Le malo število mož gojilo je blaže namene, le malo je iskalo čistih idej in nazorov, ali še ti so vplivali malo na socialne razmere, tudi pri teh veleumih se ni vjemalo privatno življenje z načeli ali z idejami, katere so zastopali. — Katonu, ki je vzor rimljanske kreposti, je sužnji človek razumna žival, katero se sme kaznovati, tudi s smertjo, ako kaj zakrivi!

Rimljanom bil je državljan (civis romanus) vse, človek nič. Vsak pravi Rimljan imel je vse pravice v javnem življenju; drugi, nepravi Rimljani niso imeli nikakih; da, še celo žena in otroci so bili brezpravni; mož, oče ravnal je s svojo ženo in otroci despotično. Kolikokrat so Rimljani svoje žene in otroke prodajali ali celo vbivali! Ako je bilo vže v ožem družinskem krogu tako življenje, bilo je v javnem še bolj krivično in neprijazno. Koliko sužnjev imeli so Rimljani, vemo po priliki. Za časa največje slave štele je rimsko cesarstvo baje 120 milijonov sužnjev in le 20 milijonov prostih državljanov. Stanje sužnjev bilo je žalostno, ker niso imeli nobenih pravic. Nobena postava ni jih branila, ampak gospodarji so ravnali z njimi po svoji volji. — Kdo ne pozna gladijatorskih bojev, kdo se ne spomina domačih vojsk, polno-pravnih državljanov z brezpravnimi sužnji. Kaj pa boj mej patriciji in plebejci, ali ni nastal radi socialnega zla?

Natančno poznanje socialnih razmer mej Grki in Rimljani bodi posebno priporočeno onim, kateri hočejo razumeti socialno zlo, in prepričani bodo, da se tudi dandanes vračajo stare razmere vsled novodobnega neverstva.

Kaker je bilo družinsko življenje Rimljanov neprijazno, bilo je tudi državljansko. Ni čuda! Družina je podlaga države. Ako se družinsko življenje ruši in propada, mora propasti tudi naj-mogočnša država. To se je zgodilo tudi z rimljanskim cesarstvom.

Vže pred cesarjem vladala je povsod nezadovoljnost; podvržena ljudstva klanjala so se edino le mogočni vojski; pravi

Rimljani bili so vsled pohotnega življenja pokvarjeni; sužnji čakali so prilike, da bi se vprli; v cesarskih družinah godili so se največji zločini. Kdo bil bi li mogel prevstrojiti neizmerno rimsko cesarstvo? Kdo preročiti človeštvo? Ko je socijalna revščina prišla do vrhunca, poslalo je nebo rešitelja — Jezusa Kristusa. Po njegovem povelji prišel je priprost, neizobražen ribič iz Galileje v Rim. V rokah ima romarsko palico, pod pazduho potno torbo, vbog je sicer, ali oborožen je z močjo božje besede. Naseli se v Rimu, in na razvalinah rimskega cesarstva vstanovi novo kraljestvo — katoliško cerkev.

S Kristusom začenja novo življenje na vseh straneh. Jezus Kristus je rešil socijalno vprašanje učeč: „Ljubi svojega bližnjega, kaker sam sebe“ in „tvoj bližnji je vsaki človek.“ Ako omenjena dva stavka porabimo v praktičnem življenju, rešimo gotovo najboljše „problem“ socijalnega vprašanja. Koliker sta se praktično vporabila z drugimi resnicami Kristusove vere, omilila sta tudi socijalno zlo. Zakaj ni cerkev odpravila popolnoma socijalnih krivic, krivo je to, ker se ni povsod nje nauk sprejel ali pa ker se ni praktično vporabljal; vendar je pa dalo kristijanstvo celemu svetu novo lice, in izboljšalo povsod moralno in socijalno življenje.

Človek je vdobil svoja naravna prava, svojo čast, da, povzdignjen je bil do nadnaravne časti in je postal otrok božji; robstvo se je olajšalo ali pa popolnoma odpravilo; družinsko življenje se je predruščilo, ko se je povišal zakon mej sakramente. Mesto prejšnjega prava, katero ni poznalo nobenega vsmiljenja z vbogim, prodrla je kristijanska ljubezen. Zavodi, bolnice, sirotišča in druge naprave lajšale so revežu bolečine in revščino. Bogati Rimljani vsprejeli so vero Kristusovo, in na dan svojega krsta oproščali so tisočeri sužnjeve od trdih vezi.

Pustimo prve kristijanske čase in pomudimo se malo pri „mračnem“ srednjem veku. Kristijanstvo razširjalo se je po vsem tedanjem svetu. Ideja katoliška živela ni le v srcu priprostega ljudstva, ampak od nje so se dali voditi tudi vladarji. Državne postave osnovane so bile na podlogi katoliških naukov; pregrešek proti veri je bil pogrešek proti državi. — Zato vidimo tudi, kako je cerkev državo podpirala in vplivala dobrodejno na srca vernikov. Svetloba sv. križa razjasnila je siromakom žalostno lice. Delavci našli so povsod vsmiljenih rok, povsod so se vstanovljala društva, na pomoč siromakom. Redovniki preživljali so veliko množico vbogih, pri njih našel je popotnik prenočišča. Delavec našel je povsod svojih ljudi. Zadruga (Zünfte) skerbele so za svoje ljudi, kamer so prišli, ni jim bilo treba beračiti, ampak obrnili so se na tamošnje zadrugo. „Unter dem Krummstabe ist gut wohnen“, priča nam dovolj, kako je cerkev rada imela velika množica.

Človeštvu ni bilo dano vživati še nadalje dobrot katoliške

cerkve. Komaj je začela sv. cerkev svoj vpliv vtrjevati in razširjati tudi po novem svetu, izbruhne v središču Evrope vpor zoper njo. Lutrov vpor proti cerkvi razdelil je Evropo v dva nasprotna tabora. Ta vpor povspešil je neizrečeno socijalno zlo in gorje. Verski vpor, pritisk od protestantskih vladarjev, izpodkopavanje avktoritete, povelečevana prostost bile so vzrok strašnih verskih vojsk, ljudskih vporov, kraljevskih vmorov in drugih socijalnih in političnih zločinov. Veliko zgodovinarjev je neovrgljivo dokazalo, da imamo iskati vzrokov vseh revolucij in vporov do današnjega v reformaciji. Temu se ne bomo čudili, ako le pomislimo, da se ne bode bal vpora proti svetni oblasti, kdor se ne boji vpora proti Bogu in proti cerkveni oblasti. Po Lutrovi poti so hodili tudi njegovi učenci; nedosegljivi pa v sovraštvu do cerkve, do avktoritete bili so vendar francoski „filozofi“ pred revolucijo. Ti so z reformatorji ene misli: v sovraštvu sv. cerkve in v zanikanju od Boga postavljene oblasti. Jasno je tedaj, od koga so se naučili socijalisti: cerkev sovražiti in zanikati pa pobijati vsako avktoriteto. Kaker ne priznava novodobno brezverstvo nobenega veroizpovedovanja in imenuje vsa neresnična, tako ne pripoznava socijalizem nobene prednosti v človeški družbi. Glavno načelo socijalistov je: tajiti vsako krščansko resnico v cerkvi, politiki in gospodarstvu. To izpoveda javno socijalist Proudhom: „Naše glavno načelo je zanikanje vsake dognane resnice. Po tej poti došli smo v veri do bogotajstva, v politiki do anarhije, in v narodnem gospodarstvu do osebnega siromaštva.“

Oglejmo si tedaj malo to sodišče.

Socijalizem hoče odpraviti vboštvo ali razliko mej vbogim in bogatim brez vere. Socijalisti trdijo, da se mora gospodarstveno življenje razvijati ne glede na kak od Boga postavljen zakon, tedaj ne pripoznavajo čeznaravnega reda; zato se drže proti veri in cerkve agresivno; in če se tudi vselej v njo direktno ne zaganjajo, žele jo vendar povsod zatreti. Vera bodi privatna reč. — Njih katekizem je: ako si v takih razmerah, da lahko živiš brez vere — ne veruj nič; ako te pa vest vznemirja — veruj koliker hočeš — toda v javnem življenju ne smeš z vero na dan — vera je nekaj subjektivnega, in zatorej privatna zadeva!

Dosledni postavljenemu načelu ne verujejo nevmrjočnosti duše. Po sedanjem življenju ni več življenja, po smrti ni treba pričakovati ne nebes ne pekla, ampak človek mora si vze v sedanjem življenju pripraviti nebesa, živeč nasladno. A v sedanjem društvenem življenju večina človeštva ne more uživati vseh naslad, ker nima s čim, ako izvzameš nekatere privilegovane, ki vse morejo. Zato pa mora prenehati razlika mej vbogim in bogatim, društveni red se mora tako prenoviti, da bodo vsi ljudje enako uživali naslade. To je glavno načelo socijalistov. Govori

se delavcem, da bode socijalni red odpravil vse reve in težave, v katerih zdihujejo v sedanjih kapitalističnih časih; da bodo v novem življenju ravno tako srečni, kaker so sedaj oni bogatinci, kateri se vesele in rede od truda vbogega ljudstva.

Ne da se tajiti, socijalisti znajo logično misliti. Ni nam treba proroškega duha, da bi mogli soditi, česa imamo pričakovati z vničenjem društvenega reda! Krasno govori o vzrokih socializma v „Zeitschrift für die kath. Theologie“ I. zv. 1891 l. jezuit Stentrup: „der Atheismus und die Sociale Frage“. Mej drugim pravi učeni socijolog:

„Z odpadom od kristijanstva in od vere v pravega, živega Boga, kateri je začetek in konec človeškega bivanja, združeno je neobhodno zanikanje nadnaravnega smotra človekovega. Človek brez Boga ne priznava drugega nego svet, in tedaj je prisiljen iskati svojo blaginjo v pozemeljskih nasladnostih in svojo srečo v njih vživanji. Za resnico in krepost, katere so odsev onega solnca, ki je zanj zašlo, nima več navdušenja, ampak želi zadovoljiti nenasiljive želje svojega strastnega srca. Komaj izgovori človek v svoje srce besede: „Non est Dens“, prisiljen je še pristaviti: „venite ergo et fruamur bonis, quae sunt“. Ateizem, javlja naj se očitno kot zanikanje Boga, ali pa v različnih oblikah panteizma in materijalizma kot znanstveni nauk, pušča in kaže človeku le en smoter — vživanje. Vživanje bode nevercu največi zakon, kateri gospoduje vsem močem človeške narave. Toda le takrat more človek zemeljske dobrote po volji vživati, ko jih ima. Želja po pozemeljskih dobrotah je neizogibna, ker v njih vidi vso svojo srečo. Želja po sreči, ki je vživanje časnih sladnosti, ne pozna nobenih mej; noben vspeli je ne zadovolji, ampak še bolj razplameni.

Lahko vidimo, kake posledice imamo pričakovati od tod, ako prištejemo k temu še egoizem, kateri je popolnoma zavladal z zanikanjem Boga. Ko odpade človek od Boga, navezan je sam na sebe; ako izpodi Boga iz kroga svojega življenja, mora postati on sam sebi središče, okolu katerega se suče, na katero se nanaša celo življenje. Kak pa bode socijalni položaj, ako se vgnjezdi v človeški družbi oni egoizem kot nevtešljiva želja po nasladnosti in imetju? 1. Bogastvo in vboštvo bodeta veljala kot skrajni nasprotstvi. Bogataši ne bodo mirovali, dokler ne bodo gospodovali čez vse imetje; bogatstvo se bode večalo v njihovih rokah, blaginja večine pa bode propadala, vboštvo in reščina bodeta vedno bolj rastla. Človeška družba bode poznala le dvoje vrste ljudi: malo število bogatih in neštevilo množico vbogih. 2. Ker je strah pred delom naravna posledica nasladnosti, sili edino le sila in potreba nasladneža na delo, in le misel, da bode z delom vgodil svoji strasti, mu delo lajša. — 3. Ako se priznava, da nima človek čeznaravnega cilja, tedaj je vbožec nesrečen človek, bogataš je srečen. Bogatstvo in

vboštvo se ne razločujeta več od sreče in nesreče. V tem nazoru izražen je cel strah pred socialnim vprašanjem. Ako so bogataši edini v človeški družbi srečni, večina človeštva pa je nesrečna, odkod imajo prvi to predpravico? Ali ima edini bogataš hrepenenje po sreči? Ne! vbožec ne more zadušiti v sebi hrepenenje po sreči, in zato vglada v bogataši svojega največjega sovražnika, človeka, kateri je po krivici srečen, in na škodo vbožcev. Sovraštvo do bogatašev vedno narašča. Boj neštevilne množice vbogih proti mali peščici bogatih je neizogibljiv in nobena svetna oblast ne more ga zabraniti. Boj bode strašanski, da hujšega ne more biti, ako pomislimo, da se vzdigajo sami nesrečneži, kateri se bojujejo ne le v obupnosti za srečo, ampak v smrtnem sovraštvu proti bogatašem, koperneč po maščevanju. Bati se je, da se v tem boji potopi človeška družba v solzah in v krvi. — 4. Naj ne mislijo bogataši, da jih bode branila od vbogih sveta moč pravice. Neverec ne pozna pravice. Socijalisti jim poreko: Vaše imetje je vkradeno!

J. R.

Slovenski roman.

I. O romanu sploh.

Kako malo pristne leposlovnosti imajo novodobni realistični romani, se posebno jasno kaže, ako njih realizem primerjamo z idealizmom.

Ako vzamemo besedo v subjektivnem pomenu, je idealizem vera v bivanje nadčutnega, popolnišega sveta; objektivno se pa dá določiti kot skupina vseh najviših idej in razlogov, s katerimi se morejo življenske vganjke rešiti in čitatelji navdušiti za najboljše in najlepše.

Idealizem ni nasprotje realizma, ampak njega plemenitiši, najpopolniji del. „Ideale Charaktere lebendig darstellen heist nicht von der realen Menschennatur sich entfernen, sondern dieselbe in ihrer seinsollenden, vollen Wirklichkeit zur Darstellung bringen“. (Goldman). Idealizem je le drugo ime za realnost umstveno in nadnaravno. Ti realnosti krstimo za idealizem, ne kaker bi ne bili nič v resnici bivajočega, ampak ker, kaker ideja, tako tudi oni presegati se svojim bivanjem, popolnostjo in realnostjo realnost, v kateri mi se daj biva mo.

Pisatelj, ki ne riše le površnosti empirične realnosti, ampak tudi nadčutno realnost, ki je z njo v zvezi, t. j. pisatelj-idealista se tudi od faktičnih razmer ne oddaljuje, ampak jedino on, ker zasleduje in navaja tudi zadnje in najviše vzroke, slika svet, kakor je v resnici, in ne kakor se le kaže na zunaj; jedino on ločuje dobro v empirični realnosti od gnjilega; jedino on slika lepo v celem njegovem sijaji in grdo v celi njegovi ostudnosti; jedino on koristi se svojim pisateljevanjem, ker ne kaže samo slabosti, ampak tudi prave vzroke in sredstva do srečnejših razmer. Skratka: jedino pisatelj-idealista podaja realizem v celem njegovem bistvu in obsegu; ne goli realizem, kakor trdi Kumičič, ampak realizem spojen z idealizmom je „povratak k izvoru, k naravi“.

Idealista mora biti pristni leposlovec. Končni smoter vsake umetnosti, tudi leposlovne, je: navduševati čitatelja ne za cilje kakršnekoli popolnosti, ampak le za najlepše in najpopolnše. V empiričnem svetu pa predmetov v celi svoji popolnosti navadno ni. Torej leposlovec je prisiljen zajemati iz idealnega. Poznati in verovati mora v realnost umstveno in nadnaravno. Leposlovec kot umetnik mora biti — idealista, sicer ne zadošča končnemu smotru umetnosti¹⁾.

Leposlovca naslavljamo tudi za — poeta, stvarnika. Za takega se pa ne spričuje, ako stvarja le obliko svojim izdelkom. Res, da je treba za dovršeno obliko genijalnosti, domišljije, vendar njo pisatelj prav za prav ne „stvarja“, ampak vže kot bivajočo na drugih predmetih le — posnema. Od leposlovca kot stvarnika pa se tirja, da ne posnema le, ampak da se kaže samodelavnega, neodvisnega od empiričnosti, da daje čutno bivanje predmetom, koji popred v čutnem svetu niso bili, ali vsaj dovršenost, katere v empiričnem svetu navadno nimajo, a po naravnih zakonih bi morali imeti. „Ars illa summa omnipotentis Dei per quam ex nihilo facta sunt omnia, ipsa operator etiam per artifices, ut pulchra atque congruentia faciant.“ (Avgustin). Tej tirjatvi more leposlovec zadostiti le, ako nepopolne empirične predmete povzdiga k idealnosti, oziroma če idealno realnost prenaša v čuten svet in ji po čutni obliki daje videz — empiričnosti. Leposlovec torej, ki hoče biti res „poeta“, mora biti idealista, sicer mu preostaja le posnemanje empiričnega

¹⁾ Omnes res existentes, quantum vis pulchrae, defectu aliquo laborant iuxta proverbium: nihil perfecti sub sole: ac propterea ex ordine reali ad idealem ascendere debemus, ut speciem puram pulchritudinis inveniamus. Eo magis, quia post hominis lapsum in hoc ordine perfectio et pulchritudo omnimoda nullibi invenitur“. — Egger Propaedeutica. str. 261.

sveta. Golo posnemanje pa ne dela pisatelja umetnika, stvarnika, ampak le rokodelca; in njegovo delo ni v bistvu svojem umotvor, ampak bolj le ročen, mehaničen plod. Sam Goethe pravi: „Und wenn ich den Mops meiner Geliebten noch so naturgetreu malte, ich hätte immer noch kein Kunstwerck, sondern höchstens zwei Möpfe.“ — Torej ne toliko oblika, ampak vsebine plemenitost in vzvišenost povzdiga koji predmet v umotvor.

Vže Grki, dasi le pagani, so, vvažujoč končni smoter umetnosti, tirjali od svojih leposlovcev — idealnost. Kdo bi se upal trditi, da so trojanski junaki v življenju svojem res bili tako vzvišeni, da so res tako sijajna dejanja izvrševali, kakor se v Ilijadi pripoveduje! Neskončno bolj pa zahteva krščanstvo idealnost od krščanskega umetnika. Posebno dve dogmi: dogma o izvirnem grehu in dogma, da poleg čutne realnosti biva še druga, nadčutna, od empiričnega sveta neizmerno popolnša realnost, katera je izvor empirične realnosti in končni smoter človeštva. Iz prve dogme sledi, da leposlovec ne sme vsega¹⁾, kar je v empiričnem svetu, podajati, ker je v njem mnogo grdega, slabega; da, on, kot apostelj najlepšega, najdovršenišega, celo lepo, ki je po izvirnem grehu v empiričnem svetu še ostalo, naj bi ne posnemal le objektivno, ampak je spopolnjeval, ker po grehu tudi lepo ni več tako lepo, kakor bi moralo biti.²⁾ Iz druge dogme sledi, da slikajoč empirično realnost, ne sme le njo opisovati, kakor bi bila neodvisna, sama sebi vzrok in smoter, jedino in najviše vodilo človeškemu življenju. Ne, krščanski leposlovec mora kazati zvezo mej realnostjo čutno in nadnaravno, odvisnost prve od druge; on je vže kot kristijan dolžan biti — idealist, in ravno po idealizmu je ob jednem tudi pravi — realist.

Novodobni realisti idealizem zanemarjajo. Ker je pa ideali-

1) Przgląd Powszechny 1892. 365.: „Artysta nie może być nigdy w oddawaniu natury czysto biernym, musi wybierać . . . i tu już zaczyna się pole jego inicjatywy i osobistej twórczości . . . bez tego sztuka nie byłaby wcale sztuką.“ — Maryan Morawski.

2) Yorik v spisu „Fra Quadri e Statue“ pravi o razmerji mej naravo in umetnostjo: „Tanto è vero che la più paziente, la più minuziosa imitazione della natura non arriva quasi mai ad essere un'opera d'arte, e i lavori così fatti scivolano facilmente nel finito, nel liscio, nel leccato, talvolta inutili, più spesso contrarii alla perfezione. La natura, sorgente inesauribile di tutte le imitazioni, fornisce all'artista gli elementi del suo lavoro, ma è l'arte quella che li combina e li assimila; nella natura codesti elementi sono vaghi, confusi, nebulosi; l'arte li rischiarà, li sceglie, li dispone; nella natura il bello si rivela per frammenti sparsi e disseminati a casaccio; l'arte li accoglie e li unisce armoniosamente fra loro: nella natura infine quegli elementi sono materia bruta e materia muta, l'arte sola presta loro un linguaggio eloquente e ne riveste un pensiero originale.“

zem, t. j. realnost umstvena in nadnaravna, jedin ključ, s katerim si razvozlavamo življenjske vganjke, s katerim si moremo razlagati čutno realnost, nesreče, trpljenje, razna razglasja; ker se le po idealizmu vteši človeško srce, se ločuje dobro od slabega, so realistični romani brez idealizma prazni, temni, mračni, pesimistični in dostikrat — trivijalni, nesramni. „Temelj romanu mora biti shvačanje istine, pojmanje realnosti... Mi trebamo istini a ne obsjenā... Ako pisac ne ima dara, da vidi prirodu anakovnu, kakva jest v istini, bolje zanj, da se mani čorava posla“. Ako je g. Kumičić naperil te besede proti fantastom, podpisemo jih tudi mi. Da, istine nam je treba, a cele, bistvene nam tudi njegovi realisti brez idealizma ne dajajo. Realistični romani, ako se tudi bero, ne bero se radi njihove izvrstnosti, ampak radi pikantnih nesramnosti, katere realisti prav rafinirano vanje vpletajo, vedoč, da bi občinstvo sicer njihovih mrzlih, dolgočasnih „realističnih“ spisov ne bralo.

Realistični romani nimajo torej nikaker vzgojevalne moči. Nasprotno. V njih se stavi v najboljšem slučaju čitatelju vsakdanjost za vzor! Je pa li to naloga umetnosti? Ne le da vsakdanjost neprestano srečavamo po ulicah in trgih, da sami na sebi nje tlak čutimo, imamo poleg tega imamo še zgodovino, katera nam riše življenjsko realnost brez idealnosti, z vso njeno dolgočasnostjo in plitvostjo. Je li res treba, da se jo vriva še v leposlovje, v to kraljestvo božje na zemlji? Je li res, da bi človek tudi v tem svetišči ne smel pozabiti svoje bede, nesreče, in vsaj za par trenutkov se naslajati v kraljestvu vsestranske popolnosti, za katero je rojen, v katerem ni solz, ne joka? Realistični romani onemogočujejo izvanredne značaje, izvanredna dejanja, in dosledno so velika zapreka slave kojega naroda, ker stavijo nizko vsakdanjost za vzor, ker požigajo kaker slana posebno v mladini kal sijajnih dejanj: idealni, vse ogrevajoči in navdušujoči vzlet in koprnjenje po najboljšem, najpopolnijšem, najlepšem.

Realistični romani tudi ne povspešujejo vgodne rešitve socialnega vprašanja. Kajti oni le kažejo socialna zla; a kdor le kaže bolezen, je še ni ozdravil. Da, realisti rišoč bedo z najrezkejšimi barvami, še poostrujejo socialno nasprotje, ker zametajoč idealizem, posmrtno življenje, kazen in plačilo, trpine vsaj indirektno navajajo, iskat si pravice le s fizično silo, pestjo, bodalom, samokresom, dinamitom! To je in mora rešitev socialnega vprašanja pri realistik brez — idealizma!

Brezidealnost, preziranje realnosti umstvene in nadnaravne, izvira iz napačnega pojma o obsegu realizma in o bistvu idealizma. Realisti mislijo, da čutna realnost je vsa, jedina in najvišja realnost, dosledno da je idealizem — puhta tvorba domišljije, katero mora resni mislitelj kot otročjo igračo

prezirati. To naziranje izvira ali iz nevednosti, ali iz nevere, ali iz skepticizma. Brezidealnost največjih pisateljev je naravna posledica nekonfesionalne brezverske vzgoje njihove: niso zadosti globoko prešinjeni od prepričanja, da biva poleg čutnega sveta, še drug nadčuten, da načela človeškega uma imajo objektivno veljavo. Moderni realist ne pozna previdnosti Božje, njemu je sreča in nesreča čin slepe osode. Strastni zagovorniki brezidealnega realizma so posebno polemikanci. Naravno. Vedo, da bi morali izginiti s polja leposlovnega, ako bi začelo občinstvo tirjati kaj več, kaker golo, plitvo posnemanje narave, ako bi zahtevalo psihologično, filozofično, versko razvozlanje obdelovane snovi. . . . Tega pa bi sedanji „slavni“ leposlovcni ne mogli, ker teh stvari se niso učili. Otdod njih hvalisanje „zdravega“ realizma!

Kakov torej bodi roman, da se bode smel imenovati po pravici — leposloven? — Prijazni čitatelj to lahko povzame iz rečenega. Vender, da se laže razumemo, ponovimo na kratko glavne točke.

Leposlovnega spisa najlastniši predmet je lepo, in sicer najprej, kar je najlepše, naj dovršeniše. To se pa nahaja v svetu umstvenem in nadnaravnem, v svetu idealnem. Idealni svet je prvi predmet leposlovja.

V drugi vrsti je leposlovja predmet tudi lepo, ki se nahaja v čutnem svetu: lepo moralno in naravno. Iz čutnega lepega zajema pisatelj obliko lepemu idealnemu.

V tretji vrsti je leposlovja predmet, a le slučajno in sicer ne samo, ampak poleg lepega, tudi grdo in slabo¹⁾ — pa le tedaj, ako se je tako obdelala, da bode indirektno isti včinek imelo kaker lepo. V to pisatelj grdega, nemoralnega ne sme risati kot paralelo k dobremu, ampak kot kontrast, ne kot kaj pozitivnega, ampak kot negativno, ne kot nekaj dovoljenega, ampak kot prepovedano, ne kot nekaj dostojnega, častivrednega, ampak kot smešno, grozno. In to zopet doseže, ako grdo, nemoralno in sploh faktične sazmere slika le v razmerjki k umstvenemu in nadnaravnemu realizmu t. j. v svitu idealizma. Le v tem slučaju vstvarja pisatelj pravi umotvor; le tedaj zaslučuje res ime umetnika, ime „poeta“. „L' arte — pravi neki italijanski leposlovec — è l' accordo e compenetrazione d' ideale e di reale“; le tedaj je

¹⁾ Οὐκ ἔστι τι τῶν ὄντων, ὃ μὴ μετέχει τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ. (Dion. Areop.)

roman res — praktičen, pospešujoč vgodno, mirno rešitev socialnega vprašanja, ker res prepričava, vzgaja, navdušuje, ker obsega dušo in srce, pamet in voljo, časnost in večnost, nebo in zemljo, ker obsega — vesoljstvo in spaja vsa tri kraljestva realizma v lepo harmonijo.

Tudi domišljija je opravičena v leposlovji, ker iz nje zajemamo idejam primernih čutnih oblik in povzdiga, kaker ideje našo dušo, tako ona naše srce¹⁾ iz bednih razmer v kraljestvo naših želj, v kraljestvo popolnosti. Res je, da se mora domišljija pokoriti nekojim zakonom, vendar ni treba, da se leposlovec vedno, predne zapiše kogo prispodobno, izprašuje: kdo ve, ali se je v vidnem, čutnem svetu, kaj takega v že dogodilo, ali se sploh more dogoditi Dolžnost se tako tenkosrčno izpraševati imata fotograf in zgodovinar. a leposlovec — ne.

Leposlovca naloga ni v prvi vrsti poročati natanko, kako je bilo in kako je na svetu, ampak **kako bi moralo biti** t. j. navdušiti mora čitatelje za — **vzore**. Ako je našel vzor, ki je tudi v resnici bival, tem bolje. V to pa pri večini čitateljev ni zadosti, da le modruje in dokazuje, ampak mora tudi srce zanje ogreti. Srce pridobi najlaže in skoro jedino po — bujni domišljiji. Domišljija je tudi dar božji, dan nam v polepšanje življenja. Zakaj bi ga ne smeli torej rabiti v leposlovji?! Sicer pa naj pisatelj stika še tako po oblikah, vendar nikdar ne izmisli zadosti primerne, lepe oblike, koja pristojna radi notranje dobrote kreposti, a tudi ne zadosti ostudne, kakeršno ima greh radi svoje nenaravnosti onkraj časnosti, v večnosti.

* * *

¹⁾ Przegład Powszechni str. 368: „Dzieło sztuki, które jest wspólnym płodem natury przedsobnej i duszy ludzkiej — natury, która zapładnia, duszy, która rodzi — musi coś mieć z obu, być poniekąd wpośrodku, i pewnymi cechami, które bliżej będziemy się starali określić, tak do jednej jak do drugiej strony być podobnem. Cieszy nas, gdy widzimy w niem pewne podobieństwo z naturą, bo to je więz z rzeczywistością; — lecz doprowadzmy to podobieństwo aż do zupełnej reprodukcji natury — a już niema sztuki, jest tylko bezduszna itgorafia, bo ślad twórczości duszy zginął. Odwracamy się od takiej podobizny, by popatrzyć na prawdziwą naturę. Cieszymy się znowu, gdy znajdujemy w dziele sztuki pierwiastek idealny — ale doprowadzmy ten pierwiastek aż do zatracenia śladu natury rzeczywistej — i znowu zniknie nam sztuka: bo rozwieje się w abstrakcji. Będąc w ten sposób wpośrodku, między duszą a naturą, teren sztuki, widziany od strony duszy, wygląda realny, nazywa się zrealizowaniem idei, wcieleniem myśli w duszy wylętych; widziany znowu od strony natury, wydaje się on idealny, zdaje się naturę przepłacać w myśl. Może on raz do jednego bieguna, raz do drugiego więcej się zbliżyć: będzie to względny idealizm, lub względny realizm — kwestya stopnia zblizy tylko — lecz nigdy ani z jednym, ani z drugim się nie zleje.“

Da, roman in sploh slovstvo je dandanes silovito orožje v boji mej dobrim in slabim. Nasprotniki katolištva — pravi Wasserburg v svoji razpravi „Der Tendenzroman“¹⁾ — pišejo vedno tendencijozno, v katolištvu sovražnem zmislu. A to skušajo vtajiti in ne brez uspeha. Dasi se n. pr. v Goethejevih, Schillerjevih, Lesingovih spisih kaže, tako jasno namen smešiti, izpodkopati katoličanstvo, vendar se nikdo ne upa jih imenovati tendencijozne. In vendar so: Pater v „Roparjih“, kapucin v „Valenstajnovem ostrogu“ so prav nadležne osebe. Veliki inkvizitor v „Don Karlu“, patrijarh v „Natanu“ zastopajo ideje, katerih nikdo ne zameta tako, kakor katoliška cerkev. Goethejev Faust oznanuje panteizem in ateizem. V „Telu“ se opatu in župniku podtikajo nizki pojmi itd. itd. In vendar se s to protikatoliško hrano pita katoliška mladina v šolah glede veroizpovedanja baje **indefereentnih** (!?) Ako se kaj hoče označiti za nekaj prav hinavskega, zlobnega, ostudnega, zaznamuje se za — jezuitsko! Nasprotniki, risoč kojega duhovnika, jezuita, redovnika katoliškega, skrbe, da ne puste niti dlakice dobrega na njih: vedno jih slikajo le zarobljence, z ozkim duševnim obzorjem, ali za epikurejce, za hinavce, skopuhe, trdosrčnike, itd. Iz dotičnih spisov se jemlje navadno predmet razgovaranja v družtvih . . . Posledice poznamo iz skušnje: poraja se in se mora porajati — protikatoliško javno mnenje.

Ako torej sovražniki naši pišejo tendencijozne romane, zakaj bi jih tedaj katoličani ne? Ako se njihovi romani proti filozofiji, proti veri, proti resnici zgodovinski, zakaj bi tudi katoličani ne smeli pisati **filozofičnih, verskih romanov**, s katerimi bi branili katoliško resnico, od nasprotnikov izpodkopavano? Zdi se mi, da je to sveta naša dolžnost, kajti boj sega danes tudi v slovstvu do korena: vrti se okoli vprašanja, ali je Bog ali ni!²⁾

¹⁾ Kath. Bewegung 1891 str. 225—229.

²⁾ Res je, kar piše Pohunek v svojem spisu „Satan a jeho říše“ str. 5. Treba le poznati dela novejših evropskih pisateljev: „Satan jest nyní zbožňovaným miláčkem nejedného básníka a spisovatele protikřesťanského; Satan čili padlý, odbojný anděl jest vyhlášován za princip pravdy, pokroku a osvěty, Báh pak za princip zla, tmy a zpátečnictví! Proudhon zajisté není osamělým, když nazývá Boha hrůze blasfemický „un être essentiellement anticivilisateur, antilibéral, antihumain“, a když k němu volá: „esprit menteur, Dieu imbécile, ton regne est fini, Dieu, retire toi!“ Není však též sám, třebaž to jiní neřekli tak přímo, přikře a ostře, když podkuřuje a lichotí d'áblu, jenom se kofí, jej vzývá a jeho službě zcela se zasvěcuje, volaje k němu: „Přijď, Satane, přijď ty kněžoury a králi pomlouvány duchu, abych tě objal a na svou přitiskl hrud!“ Dávno tě už znám a znáš i ty mne. Skutky tvoje, žehnaný miláčku srdce mého, nejsou sice vždy hezké ani vždy dobré, ale oni jedině dávají světu ještě jakýs smysl a zabraňují, aby se vesmír nestal absurdním . . . Ty šlechtíš bohatství . . . ty korunuješ ctnost. K službě tvé nemám sice leč jenom péro, ale to zvází celé milliony různých buletinů vypaných

Roman spada v leposlovje. Leposlovja namen pa je, da **baveč, vgaajajoč, lahko, zanimivo** podučuje in vzgaja. Torej mora romanopisec paziti, da tudi ko obdeluje filozofično snov ali versko, ne zajde iz leposlovnega zloga in oblike v — modrujoči, moralizujoči, pridigajoči zlog. To bi bil pogrešek proti obliki leposlovja.

Da se tega pogreška izognemo, posnemajmo nasprotnike. Brezverski pisatelj katoličanstva navadno ne napada direktno. Bilo bi dolgočasno, suhoparno; da, vtegnil bi si odtujiti še kakega bolj tenkosrčnega katoličana. Ne. On načrta n. pr. lopova. Ta lopov pravi, da je bil — n. pr. jezuit. Zakaj ne? Ni li mogoče? . . . Kot nasprotje nariše drugega moža, polnega časti, kreposti, ljubezni. . . . a kmalu se zve, da je bil ta vzor nekatoličan, žid, protestant, mogoče celo framason. V čitatelji se vzbudi sovraštvo do jezuita, a simpatija do akatolika. In varan sklepa: **Za stran vere** človek ni boljši ne slabši. Sicer bi moral biti ta katoličan boljši ko žid. Vera je stranska stvar. . . . Po tej poti se odtuja mladina katoliški cerkvi. O zaslugah katoliške cerkve katoliških učencjakov, umetnikov se ji ne pripoveduje niti ne bere ničesar, pač pa se ji proslavljajo v deseto nebo akatoliki: Hus, Luter, Goethe, Kant. . . .

Dobro. Vendar ni mogoče tudi narobe: da je akatolik, verski odpadnik lopov — a jezuit, duhoven, veren katoličan, da je poštenjak, značaj? Zakaj bi mi tako ne pisali? Seveda bo krik. Bodi! Mej tem ko patentovani literati niso ničesar imeli vgovarjati proti romanu, kjer je duhovnik, jezuit figuriral za lopova, katoliški nauki za neumnost, bodo tedaj na vse grlo začeli kričati proti tendencioznosti. In bodi spis še tako popolen, ga v svojih literarnih zgovinah, v šolah ne bodo **niti omenjali**, kakor bi ne spadal v literaturo! V mladini se vgnjezdi predsodek, da imajo le nekatoličani in verski odpadniki okus za umetnost, znanstvo. Vera katoliška je baje zapreka — omike, torej proč z njo! Tako je! Iz skušnje vemo.

Vender v romanih ne smemo toliko modrovati, in povdarjati

proti tobě, a já ti přísahám, že toto péro své neodložím dříve, dokud se zpět nevrátí krásní tí dnové, o jakýchž pěli a pějí básníci". (Proudhon, Církev a revoluce.)

„Ano, ti básníci, kteří tak výmluvně a tak nadšeně opěvují doby starého pohanství, ti též obyčejně skládají hold svůj chlipné Venuši, za jediný „zákon“ vyhlášíjí „lásku“ zákonem mravním drze zhrdající, lásku „bez pout a hrází“ a — aby dílu svému „dali korunu“ — odívají Satana v masku dobroty a soucitnosti, staví jej na oltář ku všeobecné úctě a prorokují, že přijde doba, kdy Satan zavládne nebem a zemí, kdy peklo přestane, kdy Bůh a Satan hrdě vzdorující, slaviti budou věčné smíření, kdy Kristus a Belial „v náručí si sklesnou“ a „bratrsky se budou libati“.

Seme tega smrtnega sovraštva do Boga je v precejšnji obilici zasejano tudi v slovansko novejšo literaturo, neizvzemši slovenske. Tako je, bodi da se tudi neče priznati.

katoličanstva, ampak **značaje** moramo risati, **značaje**, ki **delajo** po katoliških načelih. Ako ima čitatelju ta ali ona romanova oseba veljati za odločnega, vzornega katoličana, dejanja njena morajo se vjemati z vzorom. Na drugi strani, ako ima druga oseba veljati za ateista, brezverca, egoista, tudi dejanja njena morajo se vjemati z brezverskim naziranjem njegovim . . . Verskih vprašanj in filozofičnih naj pa romanopisec nikdar ne razpravlja na široko. Sicer se dejanje pripo-vesti preveč trga. Mimogrede se jih pač sme dotakniti, a **vdelati je mora** v dejanje, da naravno iz njega izvira-ajo, in niso videti siloma pritirana. Vprašanja verska ali filozofična se najprimerniše dajo razpravljati v obliki razgovora. Razgovor zanima, a mora biti kratek. Tudi ni treba ga do konca izvršiti. Dosti toliko povedati, da čitatelj jame slutiti končni sklep. Tedaj se prekine pogovor s kakim dejanjem. Ogibati se je posebno podučevalnega zloga. To jezi čitatelja. Tudi tu je dobro, da pisatelj ne govori **neposredno** čitatelju, ampak **posredno** po osebah v romanu, in sicer bolj z dejanji kakor z besedami.

Dejanje romanovo razvijaj se po zakonih, katere Bog navadno in vedno vporablja. Pisatelj ne sme zabiti posebno zakonov, nagibov nadnaravnih. Kajti kristijani, in taki so navadno osebe v romanu, karkoli počenjajo, naj priznavajo ali ne, vedno delajo iz pozitivnih ali negativnih nadnaravnih nagibov. Krščen človek ne more biti več versko indiferenten. Teskrivnostne, prave nagibe mora misleči pisatelj razkrivati.

Tudi čudesna dejanja, izvenredne včinke milosti božje, ki po naravnih močeh sicer niso mogoči, pisatelj lahko riše v romanu, posebno v zgodovinskem, kjer je n. pr. kak svetnik glavna oseba. Vender čudesa so izvanrednosti, in zato pisatelj razvijaj dejanje iz vzrokov, katere Bog navadno vporablja. Vemo tadi, da je le Bog vzrok vsega, vender ne toliko neposreden, ampak le posreden. Zato tudi romanopisec ne imenuj povsod le Boga, ampak navajaj sekundarne vzroke. To zahteva tudi spoštovanje Bogu dolžno: pota božja so nam mnogokrat nerazumljiva . . . Se manje pa se krščanskega Boga sme ponižati v nekakega — deus ex machina¹⁾. S takim počenjanjem bi se vero v Boga podiralo, a ne zidalo.

Izogibati se mora romanopisec verskih refleksij, ako ni — mojster²⁾. Nevarnost je velika, da se ne zajde v dolg, sladkast, sentimentalni, plačljiv zlog, kar se čitatelju navadno gabi, in po pravici; kajti obupajoča, bolana, lena sentimentalnost ni vže — katoliška pobožnost, ampak nje

¹⁾ Kak. Bew. 1. c.

²⁾ L. c.

izrodek, ki je ravno tako pogubna, in še bolj, kakor odločno brezverstvo. Čudno se bo komu zdela ta trditev. In vendar je resnična. Zgodovina priča.

Sursum corda!

* * *

Ker smo prepričani tudi mi, da je narodno slovstvo verno zrcalo duha, srca, znanja, teženja narodovega, da dopolnjuje sodbo, koju smo si osnovali o narodu iz njegove politične zgodovine, in da se po vsej pravici iz slovstva sklepa nazaj na vspevanje dotičnega ljudstva, na njegovo zdravost in čilost oziroma pokvarjenost, zdelo se nam je prepotrebno oceniti tudi nekatere bolj znane romane slovenske. Predno pa smo se ocenjevanja lotili, smo narisali merilo, s katerim bomo merili njihovo vrednost ali nevrednost; clara pacta! Ako bi v čemer ne vtegnili imeti prav, radi se damo podučiti: vemo, da vredništvu „R. K.“ je le do — resnice in z veseljem vsprejme vsaki popravek, pridi iz kateregakoli kroga, da bode le res v prospah resnici in pravemu u napredku ljubljene naroda slovenskega!

Prihodnje bomo govorili o — Jurčiči.

Ig. Kralj.

Narodnost.

Narodni genij slovanski.

O n. Za nas Slovence je skrajen čas, da odtegnemo, kar nam je še ostalo, vplivu tujega duha. Slovenstvo mora se dati prešiniti od slovanstva. Ločiti se nam je od zapada in njegove romansko-germanske kulture ter nagibati se proti izhodu. V velikanskem telesu ruskega naroda ohranil se je slovanski genij čist, nepokvarjen. Našemu slovstvu pripada odslej glavna naloga: Slovence seznanjati z ruskim duhom, da se vsmirajoče slovenstvo vspe k novemu življenju po večno mladi, nevsaahljivi slovanski ideji. Pa ako se hočejo manjša slovanska debla vbrantiti neslovanski povodnji, morajo se z isto odločnostjo poprijeti tudi ruskega jezika. Obče slovanski jezik, sprva za slovstvo, potem pa tudi za ljudstvo, biti mora — ruščina.

J a z. Vi berete pridno „Slovanski Svet“. Vi nimate lastnih nazorov.

O n. Jaz — ne lastnih nazorov?!

J a z. Vaši nazori so krivi, so fantastični. Vi ne poznate

ruske zgodovine. Jaz pa trdim: v ruskem narodu se je obranilo najmanj pravega, čistega slovanskega življa.

O n. Iz Vas govori le slepa strast proti Rusom ravno zato, ker so Slovani, edini pravi Slovani. Meni se zdi sploh nezmišelnost e tem se pravdati, posebno pa z Vami, ki Vas mrzi, kar le od daleč diši po slovanstvu.

J a z. Vaše trditve veljajo toliko, koliker Vaši razlogi. V Rusiji iščete Vi neskaljenega praslovanstva?!

O n. Tako je. Največa nesreča za zapadno slovanstvo je, da so se seznanili z Rimom, sprejemši od tam krščanstvo. Odvisnost od Rima je imela za Slovane osodepolne nasledke. Kakor znano, se je rimsko papeštvo v srednjem veku zavezalo z nemškimi cesarstvom. Tako se je začel po vplivanji papeštva romansko-germanski živelj se svojimi nesvobodnimi napravami vcepljati v slovanstvo: fevdalizem je počasi zamoril staroslovanške demokratiške vstave. Drugače — svobodno, neodvisno — se je slovanski živelj razvijal in razcvital na izhodu. Rusija, edina Rusija je ostala skoz vsa stoletja varno zavetišče slovanstvu: k nji meramo tudi mi zahajati, da si spet srce ogrejemo in oživimo s čistim slovanskim ognjem.

J a z. Prijatelj, Vi se močno motite. Ne najdete zlepa na vsem svetu naroda, ki bi bil svojo narodnost popolnoma čisto ohranil. Le narodi povsem surovi, ki so sploh nesposobni za omiko in napredek, ostanejo v tem oziru nepremenjeni ali se vsaj hitro in znatno ne preminjajo; narod pa, ki ga žene po napredovanji, več ali manj svojo narodnost preminja z vsako dobo svojega zdodovinskega bivanja. Vže radi tega v ruskem narodu ne moremo iskati tip čistega praslovanstva, ker je sprejel krščanstvo; res sicer, da se ruski narod ni dal nikdar skoz in skoz prešiniti od duha krščanskega, vendar je krščanstvo veliko vsaj zunanje življenje preobličilo ter rustvu mnogo odvzelo od prvotnih svojosti. Sledila je potem doba tatarskih napadov; ti barbari so vse prevrgli, vse si vpokorili ter tako vtisnili rustvu znak azijatstva.¹⁾ Za dobe moskovskega carstva so se v Rusiji

¹⁾ Čujmo, kako označuje kritik-uceňjak vpliv mongolskega gospodstva na Rusijo: „Po 250 letni sužnosti mongolski se je stara samorasla in mnogo obetajoca moč ruskega naroda zdrobila, in Ivan III, vzrasel v šoli tatarskega dezpotizma, našel je rod, ki o ljudski svobodi ni imel niti pojma in se je brez obotavljanja vklonil njegovi samovolji. Le ena moč bi bila mogla prostosti podati zadnje zavetišče in zamrli duh narodov znova oživiti — cerkev; pa ona sama je v bizantizmu odrevenela, se je carski oblasti brezvoljno vdala, in od tedaj je poginila prostost Rusije. Od Ivana III biva v Rusiji le en človek s prosto voljo, in ta eden človek je do Aleksandra II car-papež ruski. Tedaj zgine pred očmi carjivimi narod se svojimi ljudskimi svojostmi, nazori in potrebsčinami; oni (carji) se obračajo proti zapadu, išoč, kako bi vresničili svoje nenasitljive načrte evropskega gospodstva. — Ne le da so Mongoli jezik zmedli, ampak tudi krvno so se z Rusi splemenili, kar neredkokrat neovržno spričuje vže ruska fizijognomija, ki se kaže kot nekaka mongolsko-lovanska.“ — Hist.-pol. Bl. 1868.

rodile in vkrepile razmere, po katerih je ljudstvo prišlo v isto stanje, kakor je nahajamo v nemško-fevdalnem cesarstvu. Ali prištevate morda demokratiškim vstanovam rusko robstvo, ki se je odpravilo še le za naših časov? Je li morebiti to robstvo bilo milejše od germanskega? Kaj pa bi rekli še le o Petru Velikem, o njegovi maniji, s katero je posnemal zapad, s katero je siloma vvajal tuje običaje v rusko domovino? Tega Petra imenuje zgodovina „velikega“. Velik je res bil — v razrušenji, v razslovanjenji svojih Rusov. Z železno roko pomandral je, vničil zadnje ostanke nacionalnega življa. Odpravil je patrijarhat ruske cerkve, katerej se je sam postavil za glavo; staro zgodovinsko plemstvo je vničil ter stvaril novo, in da bi si to v sužni pokorščini podvrgel, vpregel je kmeta v jarem najpopolnišega, neomejenega tlačanstva. S temi napravami je bila nekdanja Rusija vničena, ljudstvo brezpogojno izdano plemstvu, plemstvo pa carju. Tedaj se je Peter čutil močnega dovolj, da bi stvaril novo ljudstvo, in veliko rusko telo, ki je bilo brez lastnega duha, oživil s tujim evropskim duhom. Da bi bil pri reformah, katere je vpeljal, uporabil vsaj narodne življe iz svojega ljudstva! A njemu se je zdelo, da Rusiji ne more doiti zveličanje nego od — tujstva. Veliko delo ruskega prerojenja po duhu evropskem izvrševali so le tujci, kateri niti Rusov niso razumeli, niti Rusi njih. Tako ravnanje je moralo v ruskem narodu, kar mu je bilo lastnega, zatreti ter pravemu slovanstvu čedalje bolj ga od tujiti. Res sicer, da so tudi na zapadne slovanske rodove tuji narodi vplivali, večkrat celo močnejše; a ker so se vkljubo tolikim viharjem ohranili, priča vže to, da je v njih slovanska korenika globokeje pognala in se ne da tako lahko izruti; zatorej ni ravno treba, da bi si pri Rusih krepili slovanski čut — imamo ga živejšega: ravno boj s tujci nas je v slovanstvu vtrdil.

O n. Pri nas govorite o slovanskem čutu!? Meni se zdi, kar govorite, ironija! Kako sploh morete se ogrevati za čisto slovanstvo, ko je Vaše srce v Rimu? Rimska cerkev vse latinizuje, in ravno Vi pa Vaše vrste ljudje so, katerim latinizovanja še zdaj ni zadosti. Rimstvo in slovanstvo ste nasprotji, kateri se izključujeta. Za izhodno slovanstvo največa sreča je bila, da se je odtrgalo od Rima.

J a z. Vi tedaj iztočno slovanstvo identifikujete s pravoslavjem.

O n. Ne ravno tako — pa vender pravoslavje bilo je slovanstvu na izhodu neprodiren zid nasproti navalom od neslovanskega zapada, posebno od germanstva in romanstva, v tem ko je rimsko katoličanstvo v zapadnih Slovanih z nenaravnim vsiljevanjem latinske liturgije in romansko-germanske omike zaduševala slovansko zavest in čustvo. Rimska cerkev bila je Slovanom vedno mačeha, sovražnica in zatiralka njih narodnosti. Ni mogoče, da bi se v rimski cerkvi narodno življenje prosto razvijalo.

J a z. Ne morem Vam pritrditi iz več razlogov. Prvič, Vi sodite nekdanje čase po denšnjih razmerah. Ne smete pač misliti, da so se v srednjem veku narodi svoje narodnosti, tako zavedali, da bi jim bila ona vodilna v javnem življenju. Večkrat se nam riše n. pr. Karol Veliki kot zagrizen nasprotnik slovanstva, češ, nič drugega ni v svojih vojskah namerjaval nego vničenje tuje individualnosti. To je popolno napačno stališče, ako hočemo z njega soditi politične prevrate srednjega veka. Drugi interesi so za tistih časov narode vodili in nagibali. Pa tudi dandanes ni res, da povsod in vselej mejnarodno gibanje določuje edino narodnostni princip. Doživeli smo sicer, da se je Italija zedinila v imenu narodnostnega principa; a kdor pozna boljše najnovjšo zgodovino, ve dobro, da je bilo narodno zedinjenje le sredstvo, s katerim je hotelo masonstvo papeštvu vzeti cerkveno državo in Rim ter končno papeštvo samo vničiti. Povdarjanje narodnosti je duhove v nemalo le kratko časa; in vže zdaj je večini Italijanov za njih narodno Italijo toliko mar, da bi bili pripravljene vže jutre streti jo in razdrobiti. Gmotne, kupčijske in druge koristi imajo navadno večo združivno moč mej narodi, nego gola narodnost; in skušnja uči, da prava sreča narodov ne obstoji toliko v narodni edinosti, ker drugače bi morala ravno mlada Italija biti najsrečnija država pod solcem — ampak ravno nasprotno: prav dandanes so tiste države najtrdnije, v katerih razne narode veže mej seboj skupna korist ali geografična lega. Saj vidimo pač Švico, kako srečne se čutijo v zvezi mej seboj Nemci, Francozi, Italijani — komu pač le na misel pride, da bi rušil državno vez ter odpadel k svojim bratom po narodnosti! Drugod spet nad narodnostjo prevladujejo stare tradicije, skupna zgodovina, posebno vojske in boji, katere so razni narodi prestali v obrambo svoje neodvisnosti proti vnanjim sovragom. Alzacijski Nемец simpatizuje bolj s Francozom nego z Nemcem. Pa imamo v sijajen dokaz svoje trditve najbolj cvetočo moderno državno skupino: ameriške zedinjene države. Koliko narodnosti je tukaj skupaj — da rečemo — zmetanih, in vendar kolika edinost mej njimi, kolika ljubezen do skupne domovine! Gmotni interesi, pa potreba mejsebojne pomoči — ti faktorji so merodajni; ker trezno misleči ameriški narodi vidijo dobro, kam bi jih pripeljalo, ko bi se začeli narodnostno ločevati. Pri drugih so spet krvne vezi, katere določujejo nad narodnostjo, in skušnja spet uči, da krvna vez in sorodstvo mej tujimi narodi ne le ne zavira njih razvoja in procvita, ampak človeštvo celo krepi. Človeška narava ima v sebi neko ekstenzivnost, ter se tem popolniše in raznoličniše razvija, čim manj jo vklepamo v ozke rodovne ali jezikovne meje, kaker so tudi najmanj srečni in rodovitni zakoni, ki se sklepajo mej bližnjimi sorodniki. V vzgled so nam spet ameriške narodnosti.

O n. A pri Slovanih je vedno prevladovala jezikovna sorod-

nost; res sicer, da so zgodovinski prevrati to skupno vez večkrat raztrgali, a v našem veku se spet vzbujajo v Slovanih narodna zavest, in ta nam je porok, da bode slovanstvo v kratkem se ojačilo in kot svetovna velemoč vpokorilo si izhod in zapad.

J a z. Iz katerih dogodkov ste opravičeni to sklepati?
O n. Vam je znana turško-ruska vojska? Koliko so Rusi žrtvovali, da bi svoje južne brate osvobodili?

J a z. Vi mislite tedaj, da je Ruse slovanska bratska ljubezen gnala v boj s Turki? A zgodovina prejasno uči, da ravno Rusi imajo malo ali nič sreča do svojih slovanskih „bratov“. Ne slovanska sorodnost, ampak verski nagibi: vtrdit in razširit pravoslavje na jugu in ž njim rusko gospodstvo — to je ruski idealizem na slovanskem jugu! Zakaj pa isti Rusi svoje slovanske brate na Poljskem in celo na Ruskem preganjajo in koljejo? Morda tudi v imenu slovanskega bratstva? Vera je, katolištvo, radi česar morijo brate po krvi in jeziku. Spet dokaz, da je vse kaj drugega nego jezikovna sorodnost, katera narode združuje. Pa ravno zgodovina slovanska bi Vas morala najživejše podučiti, kako ničevna, nemerodajna je v mejnarodnem življenju ravno narodnost. Lehko je sicer v razburjeni domišljiji nasnovati si „slovansko vzajemnost“, a dejanja govore drugače. V praktičnem življenju, v zgodovini nahajamo marveč mej slovanskimi rodovi skoro le mejsebojne antipatije. Z malimi izjemami, kaker je n. pr. zgodovinska zveza Rusije z južnim slovanstvom, ki se je pa vršila na podlagi verske sorodnosti, vidimo pri Slovanih le odtujenje ali sovražnost. Navadno se mej seboj oddaljeni slovanski rodovi niti ne poznajo, tisti pa, ki so si bližnji, se sovražijo. Tako je sovraštvo mej Rusi in Poljaki; poslednji so gotovo bolj bratje s Francozi, Španci in katerimkoli drugim narodom nego z Rusi. Znano je, kolika je odpornost mej „Moskali“ in Malorusi, mej Srbi in Bolgari, pa mej Srbi in Hrvati, mej Čehi in Slovaki, akoravno bivajo v mejah istega pokolenja. Te prikazni izhajajo od tod, ker so posamni slovanski rodovi vže od starih časov ločeni živeli, deloma ker so bili k temu primorani vsled zgodovinskih prevratov in razmer, deloma pa ker ni bila o njih dovolj razvita zavest in čut sorodnosti in celoskupnosti. Slovane, kaker druge narode, je vodila želja najti si boljše dežele in pripomoči si do večjega blagostanja; da bi se pa ohranile ali vtrdile prijateljske razmere z daljnimi slovanskimi brati, na to je malokdo ali nihče mislil. Ravno nasprotno: neredkokrat so se žalibog celo sosedni rodovi mej seboj sprli in v sovraštvu ločili. Ravno ta čudovita brez zavest nacionalne skupnosti je zakrivila, da so posamezni slovanski rodovi ali popolnoma zginili s zemlje ali pa pripadli tujemu gospodstvu: baltiški Slovani so prominoli, južne so podjarmili Turki, česka moč se je zdrobila, Poljsko razdelilo, Rusko nosilo je tatarski jarem — vse to več

ali manj, ker Slovanov ni nikdar vezalo čustvo nacionalnega sorodstva: mogočnice so nanje vplivali zgodovinski dogodki in individualne koristi. Pa saj je slovanska — narodna nesloga vže v pregovoru!

S tega stališča moramo soditi slovansko zgodovino. Ako so Slovani marsikaj zgubili, krivi so deloma in največ sami, deloma pa je kriva zgodovina, geografična lega, nesrečne vojske, in brez števila drugih okoliščin. A krivično, nezgodovinsko je odgovornost za nezgode, ki jih je pretrpelo slovanstvo, zvrčati na rimsko cerkev. Jaz celo trdim, da se je pod gospodstvom rimskega „latinizovanja“ zapadno slovanstvo lepše, bujnije razcvetovalo nego izhodno pod gospodstvom grškega pravoslavja. To vidimo kaj na českem; katoliški latinizem ni nikakor zaviral, da se je v Česki porodilo znamenitih narodnih pesniških umotvorov. Latinščina, ki je še potem dolgo časa veliko veljavo imela pri Čehih, Poljaki in dalmatinskih Srbih, je bila jezik tedanje vede in omike. Ona je vpeljala slovanstvo v krog evropskih idej; to pa ni bilo izdajanje narodnosti niti nacionalnih principov; saj za tistih časov ni bilo posebne slovanske znanosti; kdor so je hotel torej znanstveno izomikati, mu ni do tega ostajala druga pot nego po latinščini. Na to pot je krenilo tudi izhodno slovanstvo sè slovstvom 17. stoletja. Znanost govorila je latinski, toraj se je latinščina v domačila ne le pri Slovanih, ampak tudi pri Nemcih. Da, poslednji so jo dolgo obdržali celo potem, ko so odpadli od rimske cerkve.¹⁾

Zdaj pa pogledjmo na izhod ter naštejmo dobrote, katere je grško pravoslovje prineslo slovanstvu! Prav za prav je le en del bizantijske kulture prišel do Slovanov in še od tega je slovanstvo dobilo prav malo. Bizantijski pisatelji niso bili nikdar globoki mislilci, znanstvo se ni moglo pod jarmom carskega despotizma prosto razviti in povspeti. Bizantinci so bolj zbiratelji in vrejevatelji starega blaga nego samostojni mislilci. Starih klasikov niso znali prosto obdelavati, da bi si mogli izkoriščati njih modrost in omiko. V bizantizmu je duševno življenje odrevenelo. Razumljivo tedaj, da tudi za izhodne Slovane ne moremo od mrtvega mehanizma grškega veliko si obetati. Vse, kar jim je dala bizantinska kultura, je nekaj „fragmentaričnega znanja“, nekaj „kronografov“, „azbukovnikov“ pa „zbornikov“ itd. Vsa ta znanost in omika ima izključivo cerkven značaj. Slovstvo obstalo je večinoma iz posnemanja in ponavljanja bizantinskih literarnih proizvodov. Poezija, katera se je mej zapadnimi Slovani navzlic rimskega „latinizovanja“ povspela do tolike dovršenosti, je na izhodu popolnoma spala, ako edino izvzamemo pesen o vojski Igorja; in ako se je pozneje pri Slovanih na izhodu deloma

¹⁾ Zgod. slov. literatur. Pypin in Spasovič.

pojaviła nekaka nacijonalna pripovedna poezija, nimamo tega pripisovati grški pravoslavni cerkvi, ker omenjena literatura porodila in razvila se je v smislu cerkvenemu slovstvu ravno nasprotnem, neodvisno od pravoslavlja.¹⁾

Edine zasluge pravoslavja za slovanstvo so: da je Slované ločilo in odtujilo zapadu in njegovi omiki, da je zasejalo mejnje seme čedaljnega razcepljanja, da je omogočilo ruski cezaropapizem, ki zatira in zadušuje v največem slovanskem rodu vsak individualen pojav, ga dela servilnega, nestrpnega in krvoločnega do drugih narodov, in do samih slovanskih sobratov (n. pr. Poljakov), da je slovanski značaj, od narave mil, pohleven in rahel, podivjačilo, in tako temu odvzelo najlepšo, najplemenitišo lastnost slovansko. Z eno besedo: pravoslavje grško je slovanstvo razslovanilo, in najmanj čistega praslovanstva smemo iskati pri narodu, katerega vsemogočni samodržec še v 19. stoletju pošilja svoje vojake, da streljajo slovanske krvne sobrate radi tega, ker so — katoličani. Prijatelj, je to genij slovanski, s katerim bi imeli po Vašem mnenju oživiti, oslovani tudi naše slovenstvo?!

O n. . . .

Dr. Mahnič.

Rusov občevanje z Rimom.

Zanimive zgodovinske črtice.

Sedanji razkolni Rusi smatrajo nekako za zgodovinsko pravo tirati svoje katoliške brate v razkol. Trdijo, da so vsi Rusi vže prvotno bili glede verskih nauk ločeni od Rima in so se baje še le kasneje nekateri izmej njih pokatoličani.

Isto ponavljajo mnogi listi na zapadu. Preveriti skušajo slovansko katoliško občinstvo, da vera, koju sta sv. Ciril in Metod oznanjevala Rusom in drugim Slovanom, ni bila vera katoliška, vera, katero zastopa rimski papež, ampak razkolna, koju določuje car in lajik-papež v Peterburgu. Vtajili bi tudi radi keliker mogoče vsako občevanje Rusov z Rimom posebno v verskih rečeh.

Mi sicer tudi ne moremo zgodovinsko izpričati, da bi se ruski narod kot celota bil kedaj posebno odlikoval z globokim in neomahljivim katoliškim prepričanjem, vender laž zgodovinska je trditi, da prvotno Rusi niso bili katoličani in nepošteno je namenoma zamolčavati njihovo dolgotrajno in mnogostransko občevanje z Rimom.

¹⁾ Loc. cit.

Res, da so Grki kmalu po pokristijanjenji Rusov zopet jeli odpadati od Rima, vendar radi grškega odpada se Rusom še mnogo stoletja ne more kar naravnost očitati odpada od katoliške cerkve, ker so na jedni strani tudi po pokristijanjenji bili v neprestanem prepiru z Grki ne le v političnih, ampak tudi verskih rečeh, a na drugi, ker so s papežem še občevali, ko so Grki vže davno vsako vez z njim pretrgali.

850 — 1253.

Rusi so se začeli pokristijanjevati še le v devetem stoletji. En vzrok temu je bil, ker so se bližnji Grki, mesto da bi vero razširjali, neprestano mej seboj prepirali, a drugi, ker so se Rusi sami branili krščanstva, vedoč, da bi vsprejemši krščanstvo po tedajni politiki nemških in carigrajskih cesarjev zgubili politiško neodvisnost. Ko se pa niso več mogli vstavljati, vsprejeli so krščanstvo od oznanjevalcev, katere jim je poslal sv. Ignacij, patrijarh carigrajski in od bratov sv. Cirila in Metoda. Ignacij pa, katerega katoliška cerkev ima za svetnika, je bil katoličan t. j. priznal je papeža — saj pregnan je nanj se sklicaval¹⁾. Isto tako katoličana sta bila tudi sv. Ciril in Metod. Njuno razmerje k papežu je znano. Ni nam ga treba tu zopet opisavati. Ne carigrajski patrijarh, ampak rimski papež Ivan VIII. je Rusom potrdil verske in obredne knjige. In tudi, ako bi bil to storil carigrajski patrijarh, saj v dobi, ko so Rusi sprejemali krščanstvo, Carigrad in Grki sploh so priznavali papeža. Focij sam v apologiji svoji do papeža priznava njegovo vrhovno oblast²⁾, a car Bazilij in patrijarh Ignacij sta l. 867 pisala papežu Hadrijanu II. kot „jedinemu nad vse vzvišenemu in vsem brez izjeme določenemu zdravniku — nasledniku kneza apostolov“³⁾. Papež Nikolaj I. sam priča tedanje katoličanstvo grškega izhoda pišoč caru grškemu: Tisoči prihajajo (z izhoda) vsak dan v Rim, da bi na pragu sv. Petra pomoči in pravice dobili proti zatiranju. Jaz, kar se moje osebe tiče, zaupanja ljudstev varal ne bom⁴⁾. Torej Rusi so vsprejeli katoliško vero; bili so prvotno — katoličani. Od zapadnih katoličanov so se ločili le po obrednem jeziku. Rusi se niso vdeležili Focijevega razkola. V VIII. carigr. občnem zboru, kjer je bil Focij proklet, so tudi Rusi slovesno izrekli s poslanci drugih narodov, da oni niso in nečejo biti v nikaki zvezi s Focijem⁵⁾.

¹⁾ Baron. Annal. ad. ann. 861 n. 34 sqq.

²⁾ Maimbourg, Historie de Photius, Paris 1845.

³⁾ Brück, Kirchengeschichte str. 319.

⁴⁾ Weiss, IV. str. 470.

⁵⁾ Kalend. Eccl. univ. t. II. p. 254. 256. Czasy Nerona st. 4.

Sv. Olga, stara mati Vladimira Velikega, je bila krščena sicer v Carigradu, a bila je tudi katoličanka. Poslala je vsaj leta 959 svoje poslanca k nemškemu kralju Otonu I., torej h k a t o l i š k e m u knezu, da bi poslal v Rusijo jednega škofa in duhovnikov. Poslal je Oton Adalberta, kasnejšega nadškofa Magdeburškega. ¹⁾ Olgo proslavlja Nestor: „Ti glasnica krščanske dežele, jednaka zgodnji danici, ki izhaja pred solncem, jednaka jutranjemu zoru, ki naznanja izhod svitile zvezde, sije kaker polna luna po noči in se sveti kaker biser iz blata“. Katoličan je bil tudi sv. Vladimir, kijevski knez. Saj ga katoliška cerkev tudi proslavlja kot svetnika. On in ljudstvo njegovo je vsprejelo krščanstvo po duhovnikih, katerè mu je poslal carigrajski patrijarh Hryzoberg, goreč branitelj jedinstva z rimskim papežem ²⁾.

O Vladimiru in o pokristijanjenju Rusov pripoveduje Nestor: „Bojari stali so do grla v Dnjepru, drugi do prs, dečki tik brega v vodi. Očetje in matere so držali svoje otroke v naročji. Duhovniki so stali na plaveh in so molili krstne molitve. Vladimir pa je na bregu klečal, molil in Boga zahvaljeval: Veliki Bog, stvarnik nebes in zemlje, poglej na svoje ljudstvo, svoje nove otroke, podeli jim, da spoznajo Tebe za pravega Boga, kaker ga kristijani molijo, vtrdi v njih pravo vero, in podpiraj me v skušnjavah, kaker v Tebe zaupam, da strem zlodejeve nakane“. ³⁾ Tako je molil knez o krščevanju ljudstva svojega, „nebo pa in zemlja sta praznovala onega velikega dne“. Poklical je tedaj Vladimir stavbarje iz Carigrada, da bi zidali božji hram najsvetejši Bogorodici Mariji v Kijevu. Leta 996. je Vladimir prvi molil v tej cerkvi. Podaril ji je dragocenih posod in podob govoreč: „Tej cerkvi Matere Božje prepuščam desetino svojih knežjih dohodkov in mest svojih. Gorje nasledniku, ki bi se drznil ta zakon, v katerega potrdilo sedaj na altar pokladam za priseženo listino, prestopiti“.

Naglo so Rusi sprejeli krščanstvo, a ravno ta nedostatek temeljitega verskega peduka je bil kriv, da so Rusi kasneje vedno omahovali mej razkolom grškim in katoliško cerkviyo.

Tudi za patrijarhovanje Cerularijevega se Rusi niso z Grki vred od Rima ločili. Isto trdi tudi Rus in razkolnik, znani pisatelj Vladimir Solovjev, v svoji knjigi „La Russie et l'Eglise universelle“. st. 17.:

Et au moment où la Russie recevait le baptême de Constantinople, les Grecs, quoique formellement en communion encore avec Rome après le schisme tempore de Photius . . . la rupture définitive qui n'a eu lieu que plus tard, en 1054 n'a été du reste qu'un simple fait sans au-

¹⁾ Hist. pol. Bl. 1843. 777.

²⁾ Czasy Nerona str. 4.

³⁾ Pri Karamzinu II, str. 220.

cune espèce de sanction légale et obligatoire, puisque l'anathème des légats du pape Léon IX n'était pas dirigé contre l'Eglise Orientale, mais uniquement contre la personne du patriarche Michel Cérulaire et contre „les partisans de sa folie“; et, de son côté, l'Eglise Orientale n'a jamais pu rassembler un concile oecuménique qui, selon nos théologiens eux-mêmes, est le seul tribunal compétent pour juger nos différends avec la papauté . . . Cette pseudo-orthodoxie (Focijeva namreč in Cerularjeva) de notre école théologique, qui n'a rien de commun avec la foi de l'Eglise Universelle ni avec la piété du peuple russe, ne contient aucun élément positif.“ Znano je, da so poslanci papeža Leona IX. bili v Kijevu slovesno sprejeti, ko so se vračali iz Carigrada, kjer so bili izobčili grškega razkolnega patrijarha Cerularija¹⁾, ki je sicer še sam priznaval papežu vrhovno oblast. Odpal je še le tedaj, ko papež ni hotel podpirati njegovih nakan. Kar se tiče carigrajskih patrijarhov, po pričevanji samih Grkov Kuropatelesa, Zonarasa, Cedronasa, Glikke, in drugih rodnih, kaker Natalisa, Bollandistov, Weinberga, Leona Alacija, po Fociji še — 17 patrijarhov ni popolnoma prestalo občevati z apostolsko Stolico v Rimu²⁾. Razkolnega Cerularija so Rusi obsojali kaker Focija. Rusko duhovstvo, ko je zvedelo odpad Cerularijev, je po smrti svojega metropolita Teopempta samo, neodvisno od razkolnega patrijarha, izbralo si škofa, branilo mu v Carigrad, da bi se dal tam posvetiti, pa je prosilo potrjenja od papeža Leona IX.³⁾ Leta 1092 so Rusi sè spoštovanjem sprejeli poslanca Urbana II. za dobe metropolita Efrema in velikega kneza Vsevoloda⁴⁾. Torej Rusi niso bili še razkolniki. Istotako je papež Urban II. leta 1096 v buli do Efrema, metropolita kijevskega, vkažal, da se ima praznik prepešenja ostankov sv. Nikolaja iz Mire v Bare na Laškem obhajati 9. maja. Temu vkazu papeževemu so se Rusi podvrgli in še dandanes tako obhajajo⁵⁾, Grki pa niso vsprijeli. Torej Rusi so bili koncem najstarejšega stoletja še v zvezi z Rimom. Da, sam Karamzin, ruski zgodovinar, po veri razkolnik, od teh zgodovinskih, nevtajiljivih fakt prisiljen, priznava: „Dokazateljstvo, éto mi imjeli togda druželjubnoe snošenje s Rimom.“⁶⁾

Isto potrjuje tudi občevanje ruskih vladarjev z Rimom, posebno z velikim papežem Gregorijem VII. Veliki

¹⁾ L. c. 5.

²⁾ Czasy Ner. str. 4.

³⁾ L. c. 5.

⁴⁾ L. c. st. 5.

⁵⁾ L. c. XXI.

⁶⁾ Sočinenja Karamzina. Istrija gosudarstva rossijskago. Tom I i II. Sanktpeterburg str. 110.

knez Vladimir je vmrl l. 1015. Njegovi sinovi so bili Jaroslav Boris, Svjatopolk. Jaroslav se je po krutih vojskah povspel do samovladarja in je v strah spravil svoje sosede. Ko je to dosegel, lotil se je notranjega dela. Do leta 1051 so Rusi imeli škofe le grškega roda, izbrane jim in posvečene od patrijarha carigrskega. Tega leta pa je Jaroslav izbral za patrijarha rojenega Rusa, ki ni imel biti v nikaki zvezi s Carigradom, tedaj zopet razkolnim! Da bi pa Rusi ne občevali več z grškimi menihi, je vstanovil v Kijevu samostan, ki bi Rusom bil isto, kar Grkom Atos¹⁾. Kaj je hotel Jaroslav s tem? Ali je namerjeval osnovati vže tedaj nekak cezaropapizem v Rusiji, ali le bolj oddaljiti svoje Ruse od verskega razkola in jih konečno spojiti s cerkvijo katoliško? Več tehtnih zgodovinskih fakt priča za d nje.

Jaroslav je začel sklepati sorodstvo prostovoljno z mnogimi kraljevimi in knežjimi rodbinami na katoliškem zapadu. Jaroslav, kaker priča Karamzin, je bil poročen s hčerjo švedskega kralja Olafa, Jugigerdo. Svojo sestro, Marijo Dobrognevo, je dal Kazimiru, kralju poljskemu; hčer Ano je ponudil, kaker Lambert pripoveduje, nemškemu kralju Henriku III. v zakon. A tu se mu ni sponeslo. Pač pa v Parizu. Vdovec kralj Henrik I. jo je poročil. Drugo hčer je dal v zakon kasnejšemu kralju norveškemu Haroldu, tretjo pa kralju ogerskememu Andreju²⁾. Nemškega kralja Henrika IV. žena — Neža je bila hči ruskega velikega kneza Vsevoloda. (1078 — 1093). Koloman, ogrski kralj (1095 — 1114) je bil poročen s Predslavo, hčerjo kneza kijevskega. Dasi so bile tedaj mnoge Rusinje poročene sè zapadnimi knezi in nasproti . . vender v tej dobi ni poročila, da bi bila kat. cerkev tirjala kat. vzgojo otrok. Toraj mej Rusi in zapadniki glede vere ni bilo še razlike. Jaroslavu so se rodili sinovi: Vladimir, Izaslav, Svjatoslav, Vsevolod, Vačeslav in Igor. Izaslav je bil poročen s Poljakinjo, sestro kralja Kazimira. Tudi drugače se kaže, da je bil Jaroslav zelo naklonjen katoličanstvu. Adam iz Bremena pripoveduje, da so sinovi angleškega kralja, od Danca Kanuta izpojeni, pribežali iskat pomoči k Jaroslavu. Istotako, po magjarskih poročilih, sta pregnani kralj norveški, svetil Olaf, in sin njegov Magnus, pri Rusu Jaroslavu našla utočišča. Vse opravičuje trditev, da je Jaroslav namerjeval raztrgati katerokoli vez s Carigradom in se ozko okleniti katoliškega zapada.

Jaroslav je določil za vrhovnega kneza Izaslava. Vmrl je 19. febr. l. 1054. Izaslav, ki je bil pri krstu dobil ime Dimitrij, moral je bežati iz dežele svojih dedov. Bežal je k Boleslavu II., kralju poljskemu. Odtod k Henriku IV. v Moguncijo. Konečno, ko ni mogel dobiti pri teh potrebne podpore, poslal je jednega

¹⁾ Gefrörer, Kirchen-Geschichte III. S. 343.

²⁾ Historisch politische Blätter. Band 36. 1. Heft.

svojih sinov v Rim k papežu Gregorju VII. Še dve znameniti pisanji sti ostali, ki pričati občevanje Izaslava, velikega kneza ruskega, z Gregorjem VII. Poslednji je pisal 17. apr. 1075 Izaslavu: „Gregor papež, služabnik vseh služabnikov Božjih, Dimitriju kralju Rusov itd. Sin Tvoj, obiskajoč grob svetih apostolov, prišel je k nam in nam naznanil, da s tvojim privoljenjem odda svetemu Petru kraljestvo Tvoje in daje želi iz naših rok nazaj prijeti. Oziraj se na Tvojo in Tvojega sina željo, sem sina Tvojega s Tvojim kraljestvom obdaril. Sveti knez apostolov vzemi v obrambo svojo Vas, Vaše podložnike in ohranjaj Vas neoskrunjene do konca, da po tem zemskem življenju pridete v večno zveličanje. Bodite prepričani, da Stolica apostolska je vedno pripravljena v vsem pomagati, kar je pravično in primerno. To pisanje pošiljam Ti po poslancih, katerih jeden je Tebi znan in zvest. Oni Ti povedo reči, katere v pismu niso zapisane. Poslušajte jih potrpežljivo. Verujte trdno njihovim besedam. Tudi Vas prosim, da se nikdo ne upa preprečevati, kar bodo oni v imenu apostolske stolice določili“¹⁾. Kdo bi iz teh besedi opravičeno ne sklepal, da je Gregorij VII. po poslancih skoro gotovo nagovarjal Izaslava, naj se vendar enkrat Rusi oklenejo odločno in jasno katoličanstva. Je-li mogoče misliti, da bi bil veliki papež, ki je imel celo svoje življenje pred očmi le poveličanje katoliške cerkve, opustil to priliko? Da se Izaslav k papežu gotovo ni zatekel le iz političnih namenov, ampak tudi iz verskih, priča tudi rusko življenje svetnikov rekoč: „Teodozij (opat) kijevski, je sovražil rimsko katoliško cerkev, kajti ko ga je Izaslav vprašal, odgovarjal mu je, a kazal globoko sovraštvo do — latincev t. j. katoličanov“²⁾. Videti je, da je rusko neukljudo, naščuvano od grškega razkolnega duhovstva, saj svojega duhovstva Rusi niso še imeli, Izaslava prgnalo iz dežele

¹⁾ Baron. Annales Eccl. t. I. p. 472. V poljskem se pismo glasi: „Grzegorz Papiież sługa sług Bożych, Demetryszowi Królowi Rusinów etc. Syn Twój zwiedzając groby Apostołów, przybył do nas i w zamiarze otrzymania tego Królestwa od błogosławionego Piotra przez nasze ręce, temuz błogosławionemu Piotrowi nalaże posłuszeństwo oddawszy, pokornie o nie upraszał, twierząc że jego prośbę, niezawodnie potwierdzisz jak tylko powaga Stolicy Apostolskiej zostanie uwieńczoną, a ponieważ te żądania jego zdawały się nam być słuszne i tak z twojemi życzeniami jako i z proszącego uległością zgodne, więc przychyliłmi się do nich i onemu rządy Królestwa onego ze strony Piotra św. oddaliśmy . . .“

²⁾ Strahl, Kirchengeschichte I. 99.

radi njegove naklonjenosti do katoliškega zapada podedovane od očeta.

Drugo pisanje, ki se tudi Izaslava tiče, je poslal Gregorij VII. tri leta kasneje Boleslavu II, kralju poljskemu, ki je bil Izaslava oplenil. To se glasi: „Kaker sem slišal, si ruskega kralja oplenil denarja. Grešil si proti ljubezni do bližnjega. Rotim te, iz ljubezni do Boga in sv. Petra, povrni, kar si Ti in Tvoji Rusu vplenili. Besedo Gospodovo poznaš: Kdor si je tuje blago prisvojil, ne bode deležen kraljestva Božjega, razven da se izpokori. Vsprejmi torej ta moj opomin s toliko ljubeznijo, s koliko smo te opominali v skrbi za zveličanje duše Tvoje“.

Po štiriletnem prognanstvu se je Izaslav l. 1077. vrnil na Rusko s pomočjo poljske armade. Po smrti Izaslavovi so carigradski patrijarhi zopet dobili v svoje področje kijevsko metropolo, dokler niso Turki Carigrada vzeli. Da je bilo za časa Izaslavovega mej ljudstvom ruskim živo gibanje za katolištvo, dokazujejo sijajno dekreti, ki jih je izdal koj po smrti Izaslava novoizvoljeni kijevski metropolit Grk Ivan ¹⁾. Ta prepoveda Rusom kakerkoli občevati z ljudmi katoliškega veroizpovedanja, jesti in sedeti pri jedni mizi s katoličani, poročati sinove ruske ali hčere s katoliki. Trdi, da katoličan je ravno toliko kristijan, koliker je tartar, pagan! Spoznal je zviti Grk, da občevanje Rusov s katoličani in sorodstvo s katoliškimi vladarskimi hišami, bi vtegnilo za vedno zaprečiti popolni razkol Rusov in njih izsesavanje.

Tedaj so Grki ustanovili tudi na mejah nove vladikovine: Leta 992 je bila ustanovljena v Novgorodu in v Rostonu 991; a od leta 1070 do 1100 je bila ustanovljena v Černigovu, Bjalgorodu, Jurijevu, Vladimiru, Perejeslovu, Turovu, Helmu, v Tmutarakanu in v Polocku. Iz tega delovanja vsiljenega razkolnega grškega duhovstva je razvidno, da so se bali, da bi siloviti duh Gregorija VII. ne vtrdil končno omahujoče Ruse v — katoličanstvu.

Zgodovinsko je tudi dokazano, da je l. 1102 Svetopolk, knez kijevski, brat Izaslavov, prosil papeža dispenze za hčer Zbislavo, ki se je imela poročiti z Boleslavom III²⁾. Leta 1117 pa so Rusi ustanovili v Novgorodu samostan in ga posvetili sv. Antonu — Rimljanu. In leta 1152 je Izaslav, istotako veliki knez kijevski, zbral škofe, da bi izvolili novega metropolita, ne da bi se brigal za razkolnega patrijarha carigradskega. Ti ruski škofje so tudi sklenili, da se imajo vladike ruski o posvečenji blagosloviti ne več z ostanki roke sv. Janeza Krstnika, kaker je delal do tedaj patrijarh carigradski, ampak z glavo sv. Klementa, papeža in mučeni-

¹⁾ Kramzin II. 83. Hist. Pol. Bl. 36. 126.

²⁾ Czasy Nerona. We Lwowie 1885. st. 5.

ka, prineseno od sv. Cirila in Metoda iz Kerzoneza. Razkolni grški patrijarh je na ta način posvečenega novega metropolita kijevskega, Rusa Klementa, preklel, a na mesto njegovo je vrnil zagrizenega razkolnika, Grka Konstantina. Rusi so ga pa kot nepravega — izgnali').

Papeži, videč to mržnjo do grškega razkola v Rusih, so vedno upali, da se bodo Rusi ozko oklenili katoličanstva. Znova jih je pozval k jedinstvu Inocencij III. Kaker se razvideva iz odgovora Romana Velikega, je papež v opominu svojem najbrže opomnil vladarja ruskega prave, od Boga Rusiji vsojene naloge in slayne bodočnosti, ako ji bode verna. Roman je Inocenciju III. odgovoril: „Je Petrov meč, katerega papež ima, kakeršen je moj? Ako ga ima, podaruj mesta; dokler pa jaz tega imam na boku svojem, drugega ne potrebujem, in razširjal bodem Rusijo, kaker so jo razširjali očetje naši in naši dedje“. Odbil je vabilo ponosni vladar.²⁾ Istotako so odbili veliki knezi vabilo Klementa III, da bi se vdeleževali križarkih vojsk, daši bi bile te najbolj Rusom koristile, kajti Turci in Tartari so jim bili na pragu. To je mnogo zakrivila koristolovnost zapadnih knezov. Vender leta 1227 so prosili legata papeža Honorija III, škofa mutinenskega, „da naj jih podučí v zdravem nauku in razjasni njihove zmote, v katere so zagazili, ker niso imeli učiteljev“.³⁾

Veliko vspaha se je obetalo v polovici trinajstega stoletja. Tedaj je kneževal v Rusiji Danilo iz Haliča. Divji Mongoli, prihrvši iz azijskih step, so stali v bojnih vrstah ob granicah Rusije in so pretili razrušiti jo in podjarmiti. Danilo, katerega sin je bil poročen z Gertrudo, avstrijsko vojvodinjo⁴⁾, piše papežu Inocenciju IV, proseč ga podpore. Obeta tudi se popolnoma združiti z rimsko cerkvijo. Papež je sprejel radosten ponudbo. Pooblastil je svojega legata za Poljsko, Opizzo iz Messine. Danilo se je odrekel zase in svoje ljudstvo vsakemu razkolu: Danil priznal papu svojim otcem i namjestnikom sv. Petra.⁵⁾ Papeški legat pa ga je venčal za kralja Rusije v Drogičinu leta 1253.⁶⁾

Ignacij Kralj.

¹⁾ L. c. st. 6.

²⁾ Hist. pol. Bl. B. 52. st. 513.

³⁾ Zgodovina cerkvena Rajnald. Karamzin tom. 3. str. 249.

⁴⁾ Slov. zbornik 1884. str. 1.

⁵⁾ Sočinenja Karamzina, II. str. 53.

⁶⁾ Hist. pol. Blätter 1863. B. 52. str. 515.

Slovenskim dijakom.

III.

Vže spet sta pretekla dva meseca, odkar nismo govorili skupaj. Upam, da ste vedno še veseli in živi, kaker je Vaša navada.

Veste pa, da sem bil v tem času v Ljubljani! Bilo je velikonočni torek, ravno ko ste se vračali, klaverni in pobiti, z dežele v mesto. Seveda težko me je kdo od Vas spoznal, ker gotovo niste še videli moje fotografije, katere je celo nekdanji „Brus“ zaman iskal.

Od zadnjikrat sem pa dobil še precej pisem in pisemc od Vas. Le bojim se, da sem se nekaterim zameril, tistim namreč, kateri so me prosili za odgovor — in odgovora še zdaj niso dobili. Pa pri meni z odgovarjanjem in dopisovanjem ni tako lahka, kaker pri Vas. Koliker poznam ljudi Vaše vrste, morda komaj vsake kvatre enkrat kaj vržete na pošto; taka je tudi s prejemanjem pisem — kak opomin ali „pridiga“ od očeta ali strica, kako se inate pridno učiti, in kar je sorodnega, kaj takega Vam prinese pošta od časa do časa. A nekoliko drugače je pri meni. Ni dneva, da bi me pismo-noša večkrat ne obiskal ter mi prinesel od raznih vetrov veselih in neveselih novic v raznih oblikah: v pismih zapečatenih in nezapečatenih, v nalepkah itd. (Vi se poslužujete najraje „dopisnice“, gotovo najbrže zato, ker Vas stane le dva krajcarja.) . . . Zdaj pa pomislite: na vse to posebe odgovarjati! Pa vse bi bilo morda še mogoče, da bi poleg drugih opravkov ne imel v hiši šestdeset takih tičev, kaker ste Vi. Sodite po sebi, kak križ je takim nevkrutnežem pristrigati peroti!

Ne vem torej, ali mi bo moč enemu ali drugemu posebe odgovoriti. Zato pa Vam na tem mestu vsem odgovarjam. Veseli me, da se tako pridno, tako zaupno oglašate. Kar bo le mogoče, hočem vstregati Vašim željam. Nekaterih prošenj seveda za zdaj ne morem ali ne smem izpolniti. Tu imam posebno v mislih tiste nižegimnazijce, ki so me prosili, naj bi jim pošiljal „R. Kat.“ Upam, da mi ne bodo zamerili, ako jim rečem, da „Rimski Katolik“ ni še za njih starost! Naj tedaj še dve, tri leta potrpijo, potem se bomo pogajali.

Kaj pa z nalogami? Ej no, vem, da čakate vže nepotrpežljivo . . . Došlo mi jih je vže spet lepo številce — največ iz Ljubljane. In sicer, kar me ta pot posebno veseli, lotili ste se tudi resniših predmetov. Poznam Vašo naravo, da ji prija bolj, kar je za domišljijo. Zatorej se Vas je največ vrglo na vbogi, raztrgani cilindri: pretipali ste mu pač vse dlake, vse grehe, lastne

in tuje očitali. Zdaj pa sem dobil devet čisto znanstvenih nalog od Vas. Nekdo mi jih je poslal sam tri, v knjižici, kaker jih navadno prodajajo za „domače“ in „šolske“ naloge. Tako je prav; njemu mislim v kratkem pismeno odgovoriti. Naloge pa, katere so, se mi od zadnji pot poslale, so: Kakšno mora biti pravo prijateljstvo? (Razpravljaj eden.) — Kako se moramo učiti zgodovine? (Razpravljala dva.) — Zakaj so Rimljani premagali svet? (Spisala dva.) Nadalje mi je eden poslal o pravih vzrokih reformacije; temu toplo priporočam, naj pridno prebira razna zgodovinska dela, ker njegov prvi poskus kaže, da ni brez zmožnosti. Še nekdo drug, ki je vže zadnjič komedije vganjal sè starim cilindrom, razveselil me je spet z drugim spisom: Kakšna mora biti prava ljubezen do domovine? Pisatelj je še prav mlad, in vender misli vže skoraj ko mož. On sklepa svojo nalogo tako: „Nekateri menijo, da jim je pod krilom domovinske ljubezni vse dovoljeno. Oslabiti hočejo katoliško prepričanje, češ, da se ne strinja katoliška vera z blagrom naroda. Zmanjšati hočejo ljubezen do habsburške dinastije, češ, da nam je tuja, nemška, da ne more imeti ljubezni do slovenskega naroda. Kako napačno ti mislijo! Da bi se pač te napačne misli ne širile mej milim slovenskim narodom! Pravi slovenski domoljub ljubi svoj materin jezik in materino deželo, ljubi pa tudi katoliško vero in Avstrijo, in ravno taka ljubezen do domovine je prava.“

Nekdo nam opisuje prvi pogled na morje. „Bilo je pozno popoldne, ko naju privede cesta do klanca, vrhu katerega stoji Občina, po pravici nazvana tržaško predmestje . . . Storila sva še nekaj stopinj in — v dolini se je zalesketalo morje kaker čisto zlato v žarkih zahajajočega solnca. Osupnila sva bila zroč z omamljenim očesom veličastno vodovje . . .“ Jaz sem te besede zato navedel, ker sem v otroških letih sam večkrat po omenjenem klanecu čez Občino v Trst hodil, in sem ravno tako vžival pogled na morje. Svetoval bi celo, da bi tudi eden ali drug od Vas, posebno kdor ni predaleč, se potrudil do morja — saj še tako o počitnicah se dolgočasite — in rečem mu, da se ne bo kesal, da je prišel pogledat morje: ima na sebi dosti poetičnega. O ti priložnosti pa bi kazalo pogledati tudi v našo Gorico do mene: Vam bodo vže povedali, kje stanujem.

Ne smem zamolčati, da se je tudi ta pot nekdo spomnil starega cilindra. Tega cilindra zgodovina je pa vže radi tega zanimiva, ker je več let sedel na glavi vredniku nekega zloglasnega slovenskega lista. S tem, upam, da so bloditve starih cilindrov končane. Naj v miru počivajo!

Glavno stvar sem si prilhanil h koncu. Neki višegimnazijec se je lotil najtršega oreha, katere sem Vam dal grizti. To je razprava: Razmerje mej umom in voljo. Jaz sem vže skoraj obupal, da bi se kdo od Vas postopil razpravljati kaj takega, kar vže v naslovu plaši mlade ljudi, kaker strašilo na zeljniku zajca.

In vender se je toliko vsrčil: in poskus posrečil se mu je še precej; nočemo sicer trditi, da bi bil zgotovil filozofično razpravo, vsestransko dovršeno — do tega se more priti le po mnogih, trudnih vajah — pač pa je na papir vrgel dosti lepih, globokih misli, ki pričajo, da je zmožen — misliti. Ta mladi gospodič je isti, katerega razpravo: Kdo je značajan? prinašamo v sedanji „dijaški prilogi.“ Mladi prijatelji, tako se morate vaditi v mišljenji, ako hočete kdaj biti v pravem pomenu besede — mislitelji. Nič ne de, da so prvi poskusi pomanjkljivi, da tu pa tam grešite proti logičnemu stiku itd. — nihče se ni rodil filozof. Errando discimus. Sicer pa, kar se tiče omenjenih dveh razprav našega mladega mislitelja, moram vže zdaj nekaj opomniti: v obeh prečrtal sem vsaj polovico. Taki mladi, kaker ste Vi, hoteli bi vže iz začetka svojega pisateljavanja, ako mogoče, vse povedati, svoje nazore o vseh rečeh razviti; zatorej se tako radi oddaljijo od predmeta ali, kaker bi rekel, zahajajo z glavne prašne ceste, na stranske zelene steze. Ako hočete znanstveno, filozofično misliti, ne dajte domišljiji, da bi Vas speljavala na stranske predmete: ko razum deluje, naj ona, mehkužna ženska, molči. Sicer pa ste zdaj še mladi, in gotovo boste še imeli i časa i priložnosti razviti in izjaviti svoje nazore o tej in oni reči. Omnia tempus habent. Torrej: ne bodite predolgi, niti besedičasti, ker tako ne boste nikoli strogi, dosledni mislitelji, ampak puhloslovcí.

Kaker tedaj vidite, začel sem vže v pričujoči številki z „dijaško prilogo“. Glejte, sém pridejo Vaše naloge, ako se bodo posebno odlikovale. Sicer pa imen Vaših ne mislim objavljati, ker za Vašo starost se ne spodobi vhaajati v javnost, katera je za — moža. Pa tudi se bojim, da bi se znal eden ali drug od Vas prevzeti, ko bi videl svoje ime tiskano. Ne, ostanite lepo, kaker doslej, pri svojih knjigah ter učite se pridno, da boste kdaj možje; kaj pa svet zunaj vganja — za sedaj to nima Vam biti mar!

Imeli bomo v kratkem počitnice. Zdaj je za Vas najhujše v celem letu: ponavljanje, izpiti, preskušnje in drugi dijaški križi Vas tlačijo; tudi vročina je začela pritiskati. . . . Pa kmalu bodo počitnice; tudi jaz upam se z Vami odpočiti. Kar se pa Vas tiče, vem sicer, da ne ljubite preveč knjig o prostem času, vender bi morebiti vtegnila katerega od Vas skušnjava premagati, da bi si začel tudi o počitnicah beliti mehko glavico z enim ali drugim vprašanj, katera Vam v naslednjem predlagam. Bodi jih za ta pot deset:

1. Gimnazijec pripoveduje svojemu bratu na kmetih, česa se je letos učil.
2. Spomini iz pasjih dni.
3. Nasledki križarskih vojsk.
4. Kdo je bolj vreden našega občudovanja — Aleksander ali Hanibal?

5. Turške vojske — najslavnija stran slovenske zgodovine.
6. Misli in čuti o pogrebu mojega sošolca.
7. Z mojega sprehoda po gozdu.
8. Moža mora dičiti ne le razum, ampak tudi srce.
9. Geslo naše bodi : malo besed, dosti dejanja!
10. Skopuha večerni samogovor.

To Vam tedaj za zdaj pošiljam; sicer pa ostanejo tudi prejšnja vprašanja še razpisana. Le po njih! Kdor je kaj spisal, naj ne hrani, ampak naj le pošlje sèm v Gorico. Saj veste, kdo sem. Jaz Vas vedno rad imam in Vam tudi voščim vesele počitnice.

Dr. Mahnič.

Raznoterosti.

Jeden izmej „brezdomovincev“.

Pri nas Slovencih je kaker večinoma pri družih slovanskih rodovih dandanes običajno, da mladi, v nekonfesijonalnih šolah vzgojeni „narodno-napredni“ naraščaj slovanskemu katoliškemu duhovstvu meče v obraz brezdomovinstvo in narodni nihilizem¹⁾. Odgovarjamo: katoliško slovansko duhovstvo se z dobro vestjo, s p o n o s o m lahko sklicuje na zgodovino preporoda slovanskih narodnosti in slovstev. Pravice do katoliške domovine svoje ima katoliško slovansko duhovstvo, vkljub (!) svojemu katoliškemu prepričanju, najmanje toliko, koliker je imajo ti novodobni katolištvu odtujeni „napredni“ narodnjaki. Glede ljubezni pa do naroda, glede p r a v e ljubezni, slovansko katoliško duhovstvo gotovo zmage tekmuje z bankinimi agenti, in ponesrečenimi študenti, ki se širokonstno razbóbnavajo z a j e d i n e, n e d o s e g l j i v e vzore — narodnjaštva, a vsakega slovanskega rodoljuba in delavca, narodu na kvar strô, ako slepo ne služi njihovi častihlepnosti²⁾, zmedenim njihovim, narodu škodljivim nazorom, in brezpogojno v njih ne priznava absolutne svoje tirane O „brezdomovincu“, katerega življenje hočemo na kratko opisati, pisali so koliker mi vemo Rusi: „Bezsenov, Markevič, Solovjev, Kostomarov; Čeha: Jireček, v Lumiru“ 1874, Perwolf v „Slovzborniku“ l. 1836; Hrvata: Kukuljevič in Maretič.

¹⁾ „Slov. Narod“.

²⁾ V narodno naprednem liberalnem jeziku se častihlepnost in korist-slavnost skoraj vedno zove — ljubezen do naroda. Sicer bi na blatali tako svojih — sorojakov.

„Brezdomovinec“ ta in „narodni nihilist“ se je rodil leta 1617. Bil je katoliški Hrvat, roda plemenitega. Plemstvo je dedom njegovim podelil kralj Bela IV. Brezdomovinec je stopil v duhovski stan. Bil je zelo nadarjen.

Škof zagrebški je bil tedaj Benko Vinković. Ta škof se je mnogo trudil, da bi razkolne Hrvate zjedinił s katoliško cerkvijo. Benko Vinković je kmalu zapazil nenavadno nadarjenost omenjenega brezdomovincea. Upal je iz njega vzgojiti izbojnega pospeševalca verske unije na Hrvatskem.

Leta 1638 ga je poslal na Dunaj, odtod v Bolonijo preučavati pravoslovje. Leta 1641 se je preselil v Rim. Brezdomovinec je vedel, kaj škof od njega pričakuje. Želel mu je vstreči: biti apostol katoliški mej svojimi razkolnimi brati. Kaker se razvideva iz pisem njegovih, prepričan je bil, da velika zapreka zjedinenja razkolnikov je, ker se katoličani premalo bavijo z jezikom razkolnikov, katerega razkolniki pa smatrajo za del vere same. Tirja torej, da bi se katoličani bolj bavili z grškim in slovanskim jezikom, in zgodovino: *Passim pudet — tako je pisal v Rim svojemu škofu — homines hoc idioma (slovino) sermocinari . . . cujus indignae rei causam, maximaque damna, quae ex ea consequuntur, saepius mihi consideranti occurrebat, herculeis opus esse laboribus ad tanta ignorantiae monstra debelanda*. In iz namena se baviti natančno z jezikom razkolnikov in zgodovino verskega razkola, „ut in ipso fonte Graecorum res — ad quos se nostri Valachi (jugoslovanski razkolniki) semper referunt — penitus pervestigarem“, sklenil je prositi da bi ga sprejeli v grško-katoliški kolegij sv. Anastazija. Prošnje so mu všlišali. O ondašnjem njegovem bivanju pravi Perwolf: „Zajimal se unii cerki latinske a řecké, a také přirozeným svým jazykem chrvatským, jeho opravením a očištěním. Přebýváje v Řivě, seznánil se s ruským unitskými kněžimi“¹⁾. In sam brezdomovinec je pisal očetovskemu svojemu škofu iz Rima, da spisuje aritmetiko, gramatiko hrvatsko, da prestavlja nekoje italijanske spise. Ta brezdomovinec — duhovnik, je bil — Jurij Križanić.

Leta 1642 mu škof poroča, da ga je imenoval zagrebškim kanonikom. Križanić mu odgovarja: Preučavam rusko liturgijo. Domov se mislim povrniti „expirante aestate“. Predno odidem, prosil bodem, da bi mi bilo dovoljeno čitati sveto mašo v — v s h o d n e m o b r e d u. Teško pojde, vendar upam. Prestavil sem iz grškega v „slovinum idioma“ dogmo o vicah. Nameravam i ostale dogme, ki delijo katoliške od razkolnikov“. In res, istega leta piše drug Hrvat, Levaković, iz Rima biskupu Vinkoviću: „Dominus Krisanich . . . dispensationem petit grae-

¹⁾ Slov. sbornik. 1886. st. 5.

corum ritu sacra peragendi. Resolutio petitionis remissa fuit ad congregationem sancti officii“. Je li dobil dovoljenje v grškem obredu maševati se ne ve, kajti v „liber missarum“ v Rimu, kaker priča Crnčić, je zapisano, da je Križanić bral mašo a — v latinskem obredu.

Leta 1642 vmre nenadoma dobronik Križanićev, škof Vin-ković. Po smrti dražega svojega zaščitnika se o Križaniću celih deset let ne ve ničesar več. Verjetno, da se ni vrnil na Hrvatsko. Še le leta 1652 pričajo rimske listine, da je tega leta in leta 1653 bival v Rimu, hodil k sejam svetohijeronimske kongregacije in branil pravice Jugoslovanov t. j. Hrvatov in Slovencev, glede vstopa v kolegij svetega Hijeronina trdeč, da Slovenci niso Nemci, kaker svet zunanji misli. V zapisnikih kongregacije nahajamo Križanićevo ime zadnjikrat zapisano leta 1655. Leta 1656 je Križanić dovršil v latinskem jeziku ogromen spis, v katerem razpravlja razkolno vprašanje. Ta rokopis se sedaj nahaja v Casanatovi knjižnici v Rimu. Naslov mu je: „Bibliotheca shismaticorum universa, omnes shismaticorum libros, hactenus impressos duobus tomis comprehendens. Primum quidem a duodecim auctoribus tribus linguis; graece antique, graece moderne, et moscovitice composita et in pluribus codicibus impressa. Tomi prioris pars prior. Georgio Crisano interprete. Romae. Julii 31. 1656“. In folio str. 781. Na naslovni strani je geslo: „Non erunt ultra duae gentes, nec dividuntur in duo regna; sed fiet unum ovile et unus pastor“ Ec. 27. 22. et Ivan. 10. 16.“ Delo ni bilo tiskano. Ostalo je v rokopisu: . . .

Leta 1656 vnela se je kuga v Rimu. Prebivalci se razkrope na vse strani. O Križaniću zopet ne vemo do leta 1663. ničesar določenega, le da je bil leta 1657 v Moskvi „co missionar katolictvi“¹⁾. Iz spisov njegovih se razvideva, da je v teh letih mnogo potoval posebno po Malorusiji. Dve deli njegovi poznamo iz te dobe: „Putnoe opisanije od Lavova do Moskvi. 1659. in „Besida ko Czerkasom, wo osobi Czerkasa upisana“. Obe deli je poslal Križanić v Moskovo caru in plemstvu. Malo kasneje je prišel sam v Moskvo. Tu je izdal nov spis; „Ruskoe Gosudarstvo ve polovini XVII. vieka“. Križanić, da bi se v Moskvi, ki je po florentinskem koncilu popolnoma in formalno se ločila od Rima, izognil vsem neprilikam, posebno, da bi ga ne spoznali, da je katoliški duhovnik, in si tako vže naprej onemogočil vsak vspeli svojega poslanstva, spremenil je svoje hrvatsko ime in se začel imenovati: Jurko (Križanić) Serbljanin Javkavnica²⁾. Maretić piše doslovno o tem: „Znadjaše (Križanić) i to

¹⁾ Perwolf Slov. zbornik I. 1886 st. 6.

²⁾ T. j. človek, ki jadikuje. Križanić je hotel reči, da objokuje vsestransko nejedinstvo Slovanov.

dobro, da bi bio vrlo sumnjiv, kada bi došao u Rusiju pod hrvatskim imenom, pa još kad bi Rusi doznali, da je katoliški svećenik. Radi mnogih pokusa učinjenih od rimske stolice, ne bi li se ruski narod s jedino s rimskom crkvom, ozlojediše se Rusi ljuto na katolicizam, jer su katolički svećenici neoprezno posturali pri tom unijačenju, te se ruski tada dosta surov i polu barbarski narod još jače prikupi oko svoga pravoslavlja¹⁾.

Rusi so začeli nezaupno gledati učenega „Javkovnico“. Imeli so ga, kakor bi bil poslan od Rima samega, da bi mej Rusi deloval za zjedinenje s katoliško cerkvijo. Res, da ni naravnost grajal pravslavlja, a šibal je o vsaki priliki Grke in prepričaval Ruse, da spor Grkov z Rimom ni spor — Slovanov.

Dalje.

„Liturgični jeziki“.

Naše slovstvo se res kaj bujno razcvita! Spet smemo s ponosom zabležiti epohalno delo na slovstveno-kritičnem polji, delo, ki je stalo mnogo truda in — potu.

Komur sega spomin za nekaj let nazaj, se bo morda še domislil naše kritike Gregorčičevih poezij v listku „Slovenčevem“ pa onih glasovitih „dodatkov“. Tam nekje smo tudi opozorili slovenski svet na slavno vseučilišče in znanstveno akademijo, ki se nahaja tam nekje v slovenskih Brdih na Goriškem. Od tod nam je tiste dni došla nemilostna nezaupnica, na kateri smo brali podpisane tudi — briške kmete . . . Od tedaj so tamošnje duševne velesile počivale — vsaj znamenitišega slovstvenega ploda ni bilo. Zdelo se nam je, da se mora kuhati nekaj posebnega. Nismo se motili. Po dolgem čaknanji je spet mej svet zletelo 10, reci: deset strani non-plus-ultra učenega kritičnega dela! Naslov nosi: „Liturgični jeziki“. Pisatelj — to mimogrede — se je zabil za izdanje svojega spisa vprašati dovoljenja cerkveno oblast . . . No pa: v 19. veku je veda in njeno učenje na vseučiliških prosta!!

Ost svojega spisa pa obrača gospod kritik proti dr. Mahničju, češ, on, znani latinizator, nima nujnišega opravila nego spodrivati slovenski jezik iz liturgije!

Podtika nam, da smo l. 1887 priobčili v „Folium periodicum“ neki odgovor kongreg. sv. obredov in da smo, razkladaje ta odgovor, namerjali odstraniti rabo narodnega jezika pri sv. krstu!

Res, veliko, neizmerno veliko strastne zaslepljenosti treba,

¹⁾ Vienac 1877 str. 172.

da se iz naših besed kaj takega izvaja! Mi bi vprašali veleučnega briškega kritika, ali je njemu došla posebna izdaja dotične številke goriškega folija, v kateri je bral kaj takega!

Gospod kritik piše od besede do besede: „G. dr. Mahnič je v svoji razkladbi, izrečeni v „Folium Periodicum“ 1887 št. 10, pod naslovom: „Responsa ad quaestiones“ (Ad 1.) do sklepa pri šel, da se morajo prašanja, ki se pri obredu sv. krsta dajo krščencem, oziroma njihovim nuncem, odgovarjati v latinskem jeziku. S tem se hoče odpraviti na Goriškem čez 18 sto let stara liturgična navada — — in zakaj? —“

Temu nasproti postavljamo mi dotično naše mesto iz „Fol. per.“ 1887 št. 10: „Laudata resolutio S. R. C. 12. septemb. 1857 interpretatur legem ecclesiasticam. ita ut iure communi revera totus baptismi ordo latine dicendus sit; quare ad quaestiones in baptismo positas passim aeditui, sicut ministrantes ad Missam. latine respondent pro patrinis; quod quidem valde dubitandum est, an recte fiat. Nihilominus usus, qui apud nos et procul dubio etiam alibi terrarum viget, tolerandus est, cum speciem induat consuetudinis legitimae. Haec enim primum irrationabilis dici non potest, cum neque legi naturali neque positivo-divinae adversetur, sed tantum legi positivae ecclesiasticae, cui absque detrimento disciplinae ecclesiasticae derogari potest. Secundo, consuetudo haec est etiam legitime praescripta, cum sit ab immemorabili.“

Iz tega se razvidi, da naša razkladba je od konca do kraja ravno v nasprotnem smislu od onega, ki ga je v njinašel slavni briški kritik!

Prič, kar se tiče odloka sv. kongregacije, on je resnično avtentičen, in z njim mora veren katoličan računati. Računili smo tudi mi, in sicer tako, da ni treba Slovincem nič plačati! Po naši razkladbi interpretuje kongregacija občno cerkveno pravo, po katerem se ima pri deljenji sv. krsta rabiti latinščina. Glede na to občno postavbo se je tu pa tam vpeljalo, da namesto krstnih botrov na duhovnova vprašanja odgovarja cerkvenik latinski, kaker n. pr. pri sv. maši. Mi te navade — beri latinski tekst — ne odobrujemo, da bi namreč cerkvenik odgovarjal namesto botrov; ampak botri naj odgovarjajo, in sicer, ker latinski ne znajo, odgovarjajo naj — slovenski, kaker je pri nas navada starodavna (kaker pravi g. kritik — stara 18 stoletij; prav, mi nimamo nič proti temu!) In to navado potem zagovarjamo kot postavbo in jo opravičujemo s kratkimi besedami, ki pa vse povedo, kar se dá stvarnega v to navesti. — Sploh, kaj še manjka v našem latinskem tekstu, kar bi se dalo bistvenega povedati v opravičenje slovenskega krsta? — In vender s to razkladbo smo namerjavali g. briškemu kritiku prepovedati, da bi rabil slovenščino pri krstu?!

Pa še nekaj. Ravno nekaj dni predno je izišla briška brošura, izišla je tudi od nas vrejevanega „Fol. period.“ štev. 3, v kateri prinašamo obširen sestavek v obrambo slovenskega krsta, sestavek, koji smo večinoma mi sami (dr. Ant. Mahnič) zložili; tu smo, kar je bilo mogoče, branili postavnost navade nahajajoče se na Slovenskem. In za nekaj dni potem slišimo z dežele (brošuro svojo je namreč g. kritik razposlal po vsem Goriškem, le nam pa našim duhovnim bratom v Gorici ne! Tedaj za našim hrbtom je namerjal po deželi proti nam aranzirati celo vojsko!), da je izišla glasovita brošura!!... Da, kaker nikdar še, vlovili ste se v past, katero ste postavili nam, vlovili tako sramotno, da bi se morali poskriti za vselej in nikdar se ne več upati pred svet!

V to past se je vjel tudi „Sl. Svet“, kateri se ni mogel zdržati, da ne bi na podlagi slavne brošure prinesel celo fulminantno filipiko proti dr. Mahniču — latinizatorju — sovragu slovanstva! Seveda kipi panslavističnemu razkolniku srce od same hvaležnosti do briškega kritika. Habeat sibi! Tudi „Nova Soča“ pa je, priporočevaje občinstvu, velikanske folijante „pirhe“ za velikonoč. Res, pirhi — kukavičino jajce, smrdeč polog je oni po tendenciji svoji podli pamflet.

Sè „Sl. Svetom“ se bomo še videli.

In kaj se je namerjavalo z glasovito brošuro? Nič drugega nego razypiti dr. Mahniča za zagrizenega nasprotnika slovenskega jezika in tako pri slov. duhovščini, pri učiteljih in pri ljudstvu vničiti njega in njegovo veljavo.

Sramujte se! Taki ste, nasprotniki „R. Kat.“!?

Očitno je pred vsem svetom, da g. kritik nas je javno obrekoval. Pozivljemo ga tedaj, da, ako ima še kaj časti; poštenja in vesti, svoje obrekovanje javno popravi, ter nam povrne čast in poštenje pred slovenskim grdo varanim občinstvom!

Dr. Mahnič,

Za mlade pisatelje

so darovali:

P. n. g. Bratina Anton, vikarij for. 10

„ „ „ C. F. „ „ „ 10

„ „ „ Sinkovec Avgustin, kapelan v Žužemberku „ 6

stvar resnice in pravice podlegla, vendar stvar naša napreduje, misel katoliška prodira.

Ne morem, da ne bi priobčil v naslednjem daljši odlomek iz dopisa, ki mi je nedavno došel iz Istre: povzemi iz njega, da tudi tam se vvideva nevarnost preteča katoliški stvari od naših narodnjakov brez vere in Boga. Istovski bratje vstajajo — in mi jim kličemo: Podajmo si roke!

Glas iz Istre.

Velečestiti gospod profesor!

Sprejmite nastopne vrstice kot izraz srčne vdanosti

Vaš «Rimski Katolik» prodira tudi v tužno Istro. Precej od začetka je bila trda. Starejši č. gg. so imeli kaj čudne nazore o njem; pa saj ni bilo drugače mogoče. Oni skoro niso imeli druge vsakdanje moderne dušne hrane izven po importiranem liberalizmu okuženo časopisje, bodisi politično ali leposlovno. Od dobe narodnega pokreta 1868. do sedaj, bili so jim javni naši listi nezmotljiv evangelij. Da celo protagonisti so bili tu duhovniki, ker Istra ima tako malo civilne inteligence, da jo lahko seštejemo na prste ene roke. V borbi tudi za narodnost je duhovščina brusila vse svoje sile, se svojo dejansko poštrevnostjo. Vsem zmagam na narodnem poprišču se ima slovenska in hrvatska Istra zahvaliti edino le duhovščini. Zdaj pa — zdaj se zna kmalo dogoditi, da bo začela se hvalečnost vračati kakor — duhovščini na Kranjskem. Pojmi, nazori, so se začeli jasiti, za kar je največa zasluga Vašega «R. K.» Duhovščina je jela spoznavati, katera so edina prava načela, ter neče biti več prost «Kriegsmaterial» v rokah gospodov, kateri prisvajajo le sebi monopol narodnosti. Da bi Istra imela kaj mnogo kaplanov, rekli bi nam morda «Hetzkapläue», pa jih skoro nič ni; vsled tega obletajo nas gospodje iz Trsta in Ljubljane še vedno, kakor neki «Beschwichtigungsräthe».

Res, bil je skrajen čas, da Vas je Bog navdihnil k težavnemu podjetju. Vsak rad bere dandanes, ker je svet že tako omehkužen, da ne mara vsak sam misliti. Mi revčki, ki smo bili pitani s tako ostrupljeno hrano na šolah, kjer se je vse predavalo tako, da so nam vlivali krive nazore v glave! V semenišče je prišlo modroslovje ravno za nami; tako se mora marsikdo učiti misliti še le sedaj, ko prebira «R. K.» No, niso pa naši nasprotniki tudi Bog ve kaj velikani v mišljenju! Treba le, da se zjednimo, bolje spoznavamo, osrčujemo in učimo, pa ni strah. Prvi, ki v ta namen ledino orje, je Vaš «R. K.» Zvezda danica v boljše pa bo de «katoliški shod» v Ljubljani: vsaj to upamo mi to-stran Adrije.

Liberalci delajo, pa imajo tudi vsa sredstva v rokah — denar in blago. Saj ste čitali, da je husitska banka (to je naš pravi naslov) «Slavija» posodila v Istro 200.000 fl. Zakaž? Iz velike ljubezni do siromakov? Dvomim zelo, da je to prvi namen, ker sta naša državna poslanca Spinčič in Laginja takoj po tem pristopila k mladočeškemu (husitskemu) klubu. Mislim prav? Notabene sta ta dva poslanca javno izrekla, ko sta prevzela prošlo leto kandidaturi državnih poslancev, da bode njih program: «Vse za vero dom in cesarja». Za vero — v mladočeškem klubu? Da, za vero, pa katero? Morda za husitsko?! Spinčič, katoliški duhoven, pri Mladočehih? In zdaj bi hoteli, da jih slepo vzbogamo, da možimo in molčimo, ako oni govore, da to zahteva «politika». Vražja politika to!

Ne zamerite, veleučeni gospod! To premišljevanje segreje.

In naša «katoliška» «Edinost» zagovarja to, ter se sili nekako znanstveno (?) dokazovati ta «politički postulat». Prav je pisal nekje «R. K.», da je politika veda in sicer ena najtežjih — zato padajo pod nje težo naši politiki pri «Edinosti» — Ta list nosi na čelu napis: «glasilo političnega društva («Edinost») in predsednik društvu — tedaj tudi listu — je katoliški duhoven Mandić! Katoliški duhoven načelnik listu, ki je — recimo za sedaj — kot zvest trabant «Slov. Naroda» tako strastno napadal naše škofo, osobito še svojega lastnega lastnega iržaškoparskega! Ni dosta, da židje in njih pomagači grenijo in otežkujejo dneve častnemu vladiki, da, celo lastni sinovi jim morajo pomagati! «Accingite vos sacerdotes et plangite ministri altaris, plange plebs mea.»

Ko je začel izhajati «Slov.» in kasneje «Slov. svet», mislili smo: zdaj

vender enkrat pride kaj tečnega, ta, ta bo znanstven list. A izprevideli smo kmalo, da je «fallax gratia». Isto požurno stegnili smo roke po novi «rihti»: «Diritto Croato», pa ta je pravi pristni dvojčič «Slov. Svetu». Ta dva sta prava «herolda» ruskega razkola. Kako bi želeli, da mu o priliki posvetite; saj je tudi on «zatrabilo trubljno bojno» proti Vašemu «R. K.» In «in fundo dulcis» vrednik mu je — katoliški duhoven, kateri ošteva reškega župnika, da ni dovolil razkolniku dr. Erazmu Barčiču, vbitemu v dvoboju, katoliškega pogrebnega spreveda! — Katoliški duhoven! Kes, corruptia optimi pessima!

Vi ste nam odprli pot k načelom: «Edinost» se zapuša, o «Slov. Svetu» ni duha ne sluha več po «farovžih»; tako se godi listu «Diritto Croato», in «Ljublj. Zvon» je skoro že pozabljen.

A treba bo te, sicer nežalostne praznote, s čim napolniti. Kaj ni to žalostno, da tako ogromna škofija, kaker naša, nima niti enega katoliško narodnega lista? Manjka organizacije. Pomagajte Vi, pomagati mora katoliški shod. Mi smo v večji nevarnosti; nasprotniki zunanji, nasprotniki znotraj! Eno se pa učimo od Vas: ne obupajmo, pogum!

Z Bogom! Vaš pokorni sluga.

Dr. Romih

je res vložil tožbo proti nam, ker nismo hoteli sprejeti njegovih «stvarnih popravkov»; zahteva, naj bi nas sodnija kaznovala v smislu § 21. tiskovnega zakonika, kjer se vrednikom, kateri brez zadostnega razloga zavrnejo stvaren popravek, določuje kazen od 20 do 200 goldinarjev. Mi smo sodnijskim potom dr. Romihu razložili, da popravek, ki nam ga je poslal, ni bil stvaren, torej nismo bili dolžni ga sprejeti. Ako dr. Romiha naš odgovor ne vzadovolji, pride do sodnijske obravnave. Sicer je s to pravdo stvar, za katero je dr. Romih mej ploskanjem «zaveznega» učiteljstva proti nam v ogenj šel, prišla res v desperaten stadij, in izpadi reč, kaker hoče — lavorovega venca si dr. Romih gotovo tudi tukaj ne steče.

Folium periodicum archidioeceseos Goritienensis.
Scribentibus SS. Theologiae in Seminario centrali Professoribus.
Moderatore doctore Antonio Mahnič. Editur sub finem cuiusque mensis. Pretium annum 2 fl. mittendum ad Cancellariam archiep. Goritiam.

Summa rerum num. 4: De religionis christianae initiis. — De ecstaticis iisque praepriis mulieribus confabulatio. — De parochorum officiis et iuribus. — Sanctuarium B. M. V. Barbarinae. — De supellectile sacra. — Quaestionum solutio ex Conf. urb. XVII. — Quaestiones solvendae ad nos missae. — Dubia liturgica. — Acta officialia. — Concursus I. II. III. IV. — Pro convictu slov. s. Aloysii. — Chronica dioecesana. — Errata corrigere. —